

1557

Zrcadlo zemí



*Cesty osmanského admirála Indií, Afghánistánem,
Střední Asií a Persií 1553–1556*

SEYDI ALI REIS

Tiráž

Zrcadlo zemí

Cesty osmanského admirála Indií, Afghánistánem, Střední Asií a Persií 1553–1556

Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Seydi Ali Reis (1498 Galata – leden 1563 Istanbul), admirál osmanského indického loďstva, hvězdář a básník píšící pod jménem Kátibí Rúmí; dílo předložil sultánu Sulejmanovi roku 1557

Původní název a vydání: *Mir'át ül-memálik* (Zrcadlo zemí), dopsáno v Galatě roku 964 hidžry (1557). Poprvé vytištěno v Istanbulu roku 1895 v knižnici deníku *İkdam*, k vydání připravil Necib Âsim. Dílo je volným dílem.

Předloha: anglický překlad Ármina Vámbéryho *The Travels and Adventures of the Turkish Admiral Sidi Ali Reis in India, Afghanistan, Central Asia, and Persia during the Years 1553–1556*, Luzac & Co., Londýn 1899, pořízený z istanbulského vydání z roku 1895. Moderní turecký přepis díla v knižnici 1001 Temel Eser je chráněným zpracováním a jako podklad použit nebyl.

Překlad, úvod a vysvětlivky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a prošel kontrolním čtením proti anglické předloze; jména, data a sporná čtení byla ověřována proti skenu londýnského vydání. Data hidžry jsou přepočtena znovu, nikoli převzata z předlohy. Přeložena je předmluva istanbulského vydavatele a všech patnáct kapitol; Vámbéryho vlastní úvod z roku 1899 přeložen není a básnické vložky, které Vámbéry do svého překladu nepojal, v knize chybějí. Není to vědecká edice.

Obálka: Matrakçı Nasuh (asi 1480–1564), pohled na Galatu a Istanbul, 1537 (výřez); Wikimedia Commons, volné dílo.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické

Rok vydání: 2026

Autorská práva: © Libor Petříček (Staré texty), 2026, k redakčnímu zpracování. Šíření podle licence CC BY-NC 4.0 (viz níže).

Text byl v tomto znění poprvé publikován na www.stare-texty.cz/knihovna/.

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo a co je přeloženo.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát se zálibou v historii. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Chce-li kdo knihu použít jinak, než jak je uvedeno výše, musí k tomu mít předchozí souhlas provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.

Obsah

Úvod	4
Předmluva istanbulského vydavatele	7
I. Předmluva autora	9
II. Začátek vyprávění	10
III. Co se přihodilo v Basře	12
IV. Co se událo v Hormuzském moři	13
V. Co jsme vytrpěli v Indickém oceánu	15
VI. Co se přihodilo v provincii Gudžarátu	17
VII. Co nás potkalo v provincii Sindhu	20
VIII. Co jsem zažil v Hindustánu	23
IX. Co jsme zažili v Bachtar-zemínu, to jest v Kábulistánu	28
X. Jak je to s Badachšánem a Chatlánem	29
XI. Události v Túránu, to jest v Transoxanii	30
XII. Co jsme zažili v Chórezmu a v Dašt-i Kipčaku	33
XIII. Jak se nám vedlo v Chorásánu	35
XIV. Co nás potkalo v Iráku-i Adžam	37
XV. Ostatní naše příhody	41

Úvod

Co je tento text

Na jaře roku 1557 předstoupil v Edirne před sultána Sulejmana muž, kterého na Portě už rok pokládali za mrtvého. Jeho úřad byl mezitím dán jinému. Přicházel po souši od Bagdádu, byl čtyři roky pryč a nesl listy od osmnácti vládců, kteří se cestou sultánovi dali do služeb. Jmenoval se Seydi Ali Reis a byl to admirál egyptského loďstva, který o to loďstvo přišel.

Knihu, kterou sultánovi předložil, dopsal v Galatě v měsíci ša'bánu téhož roku. Nazval ji *Mir'át ül-memálik*, Zrcadlo zemí, a sám v předmluvě přiznává, že podle obsahu se měla jmenovat Vyprávění o strastech. Je to jeden z nejstarších cestopisů turecké literatury a jediná zpráva svého druhu: osmanský důstojník prošel pěšky a na koni celý islámský svět od Indického oceánu po Bospor a zapsal, co viděl.

Jak se admirál octl v Indii

Roku 1552 vyslal Sulejman k Hormuzu admirála Píriho Reise, dnes známého hlavně jako kartografa. Výprava selhala, Píri Reis se vrátil do Suezu jen se třemi loděmi a byl za to v Káhiře popraven. Patnáct galér zůstalo v Base a někdo je měl přivést zpět do Egypta.

Ten úkol dostal v prosinci 1553 Seydi Ali Reis. Do Basry došel po souši, lodě našel ve stavu, který si vyžádal měsíce oprav, a vyplul teprve v červenci 1554. Devátého srpna narazil u Hormuzu na portugalské loďstvo a v bitvě, která trvala do setmění, Portugalce odrazil. O sedmáct dní později na něj u Maskatu zaútočili znovu, s dvaatřiceti plavidly. Tu bitvu nevyhrál ani neprohrál: potopeno bylo pět jeho galér a pět nepřátelských bárek, veslařů zbylo tak málo, že lodě nešlo ovládat proti proudu.

Zbytek dokonalo počasí. Cyklon, kterému Osmané říkali sloní povodeň, hnal jeho lodě deset dní otevřeným oceánem a nakonec je vrhl na mělčiny u Damanu na gudžarátském pobřeží. Posádka se zachránila, loďstvo ne. Vojáci, kterým dva roky nikdo nevyplatil žold, postupně vstupovali do služeb gudžarátského sultána. Lodě byly prodány místnímu místodržiteli. A admirál se vydal s padesáti muži domů po souši.

Trvalo mu to dva a půl roku a urazil přes deset tisíc kilometrů: Gudžarát, Sindh, Paňdžáb, Dillí, Kábul, Badachšán, Transoxanie, Chórezm, Chorásán, Persie, Bagdád, Anatolie.

Kdo byl Seydi Ali Reis

Narodil se roku 1498 v Galatě do rodiny, která tři generace spravovala císařský arzenál; týž úřad zastával jeho otec i děd. Byl u obléhání Rhodu roku 1522, u Prevezy roku 1538 velel levému křídlu loďstva Chajruddína Barbarossy a roku 1551 se podílel na dobytí Tripolisu. Psal o hvězdářství a o mořeplavbě; jeho *Kitáb al-muhít* shrnuje plavbu v Indickém oceánu a *Mir'át al-káinát* pojednává o přístrojích. Básnil pod jménem Kátibí Rúmí.

Tohle všechno je v knize přítomné, i když o tom autor skoro nemluví. Je to člověk, který umí změřit zeměpisnou šířku, spočítat zatmění a zároveň složit na počkání gazel pro uzbeckého chána. Obojí mu na té cestě zachránilo kůži — jednou doslova.

Co kniha ukazuje

Je to cestopis, ale to, co z něj dělá pramen, je autorova pozice. Seydi Ali Reis nebyl poutník ani kupec. Byl to sultánův důstojník a všude, kam přišel, s ním jednali jako s vyslancem největší muslimské mocnosti. Dostal se proto tam, kam se obyčejný cestovatel nedostal: ke dvorům, do rad, k rozhovorům, které nikdo jiný nezapsal.

Nejsilnější je osmá kapitola. Autor stráví zimu 1555 na dvoře mughalského císaře Humájúna v Dillí, počítá mu zatmění, přednáší mu verše a prosí o propuštění, které nepřichází. Pak, v lednu 1556, zaslechne Humájún z knihovny terasy volání k modlitbě, poklekne, uklouzne na leštěném mramoru a spadne ze schodů. Umírá o tři dny později. A Seydi Ali Reis je v paláci u toho, co následuje: dva dny se smrt tají,

rozdávají se almužny, ohlašuje se vyjížďka, která se odřekne, a pak je na trůn ve vstupní síni posazen muž jménem Molla Bí, císaři podobný, jen drobnější, se zahalenou tváří — aby ho vojsko vidělo živého. Byl to admirálův nápad; vyprávěl jim, jak se totéž udělalo při smrti sultána Selíma. Lékaři byli bohatě odměněni a v císařovo uzdravení uvěřili všichni. O několik týdnů později se autor v Kalánauru setkává s novým císařem — třináctiletým Akbarem.

Jinde je kniha pozoruhodná jinak. V Buchaře se autor octne uprostřed uzbecké občanské války, odmítne se jí účastnit, a přesto ho zasáhne šíp; zachrání ho osmanští janičáři, kteří ho poznají. V Mašhadu ho dají zatknout jako podezřelého, deset dní leží jeho muži v řetězech a propustí je až v den ášúrá, zčásti proto, že se po městě roznese sen jednoho chrámového sluhy. V Kazvínu ho nakonec přijme šáh Tahmásp — dva roky po amasijském míru, který právě ukončil dvacet let války mezi oběma říši — a admirál si s ním vymění nejzdvořilejší možné urážky o tom, či vojsko je větší.

A mezi tím vším běží proud věcí, které si autor zapisoval prostě proto, že je viděl. Fíkovníky, jejichž kořeny visí z větví a zapouštějí se do země, takže z jednoho stromu vyroste dvacet. Palmy, z nichž teče sladká šťáva, která se na slunci mění ve víno, a nálevny, které pod nimi stojí a kazí mu vojáky. Lovení gazel na krotké gazely a buvolů ze slonů. Upalování vdov, kterému mughalští úředníci chodí předcházet. Gudžarátští Bhátové, kteří ručí za bezpečnost karavany tím, že si namíří dýku na vlastní hrud'. Lvi, kterých bylo tehdy ve středoasijské stepi tolik, že se pro vodu nesmělo chodit samotnému. A v Kábulu, kde se právě ničím nezabývají než veselím, dvojverší o tom, nač je ráj někomu, koho osud zavedl mezi kábulske cikány.

Pod tím vším leží jedna věc, kvůli které se ta kniha čte i po pěti stech letech. Je to vyprávění o cestě domů. Autor se nikde nezdrží déle, než musí, všechny nabídnuté úřady a provincie odmítá — v Gudžarátu, v Sindhu, v Indii, v Buchaře — a na otázku, které město se mu ze všech, jež viděl, líbilo nejvíc, odpovídá jednou slokou o tom, že rodné město je člověku přednější než Bagdád. Knihu končí radou, aby čtenář, octne-li se daleko, nikdy nepřestal toužit po dni, kdy spatří rodné břehy.

Jak kniha došla k nám

Osmanský originál se rozšířil v opisech, ale celý nebyl vytištěn až do konce 19. století a opisů bylo podle tehdejších zpráv příliš málo, než aby byly komukoli přístupné. Roku 1895 vydal text v Istanbulu historik a jazykozpytec **Necib Âsim** v knižnici deníku *İkdam*, podle rukopisu, který redakci daroval Abdulláh bej. Jeho předmluva je v tomto svazku zařazena hned za úvodem.

O čtyři roky později vyšel v Londýně anglický překlad, z něhož je pořízeno toto české znění. Pořídil ho **Ármin Vámbéry** (1832–1913), maďarský orientalista a profesor budapešťské univerzity — a není to náhodný překladatel. Roku 1861 vyšel Vámbéry z Istanbulu přestrojen za sunnitského dervíše pod jménem Rešíd efendi, připojil se k poutníkům vracějícím se z Mekky a prošel Tabrízem, Kazvínem a Isfahánem; v červnu 1863 dorazil do Chivy a odtud přes Bucharu do Samarkandu, načež se vrátil přes Herát a Teherán. Je to skoro přesně cesta, kterou Seydi Ali Reis popisuje, jen opačným směrem a o tři sta let později. Vámbéry to při práci na překladu věděl a na jednom místě to v poznámce zmiňuje: šiiští horlivci ho v Persii obtěžovali toutéž odvěkou otázkou nástupnictví, kterou tři sta let před ním museli odrážet autor a jeho druhové.

Ediční poznámka

Překládáno z Vámbéryho anglického znění (*The Travels and Adventures of the Turkish Admiral Sidi Ali Reis*, Luzac & Co., Londýn 1899). Moderní turecký přepis díla, který vyšel v sedmdesátých letech 20. století v knižnici *1001 Temel Eser*, je chráněným zpracováním a nebyl jako podklad použit.

Vámbéry překládal pro zeměpisce a národopisce, ne pro orientalisty, a sám přiznává, že vynechal květnaté obraty a souznačná slova a že **nepřeložil ani jeden z veršů, které autor do textu vložil**. Autorovy gazely a chronogramy, jimiž se po celé knize vykupuje z nesnází, proto v překladu chybějí; zmiňuje se o nich vždy jen to, že byly předneseny. Na několika místech Vámbéry text přerušuje tečkami tam, kde vynechal nebo nepřečetl; tečky jsou ponechány.

Kapitoly jsou v anglickém vydání **očíslované chybně** — po osmé následuje jedenáctá —, na což Vámbéry sám upozorňuje poznámkou pod obsahem; kapitol je patnáct a v tomto překladu jsou číslovány správně. První kapitola nemá v předloze název; titul *Předmluva autora* je doplněn.

Jména se nepřebírají z Vámbéryho anglické transkripce, nýbrž se převádějí buď v zavedené české podobě (Láhaur, Chórezm, Buchara, Dillí, Hormuz), nebo podle pravidel přepisu z arabštiny, perštiny a turečtiny. Město na Bosporu se všude nazývá Istanbul, i tam, kde má Vámbéry Konstantinopol.

U každého data hidžry je v závorce doplněno datum našeho letopočtu, nejméně měsíc a rok. Evropská data jsou **juliánská**, protože gregoriánský kalendář byl zaveden až roku 1582. Vámbéryho vlastní roční převody se nepřebíraly: převádí mechanicky podle roku, v němž muslimský rok začíná, takže například ramadán roku 960 klade do roku 1552, ačkoli připadá na srpen a září 1553. Všechny údaje byly přepočítány znovu.

Autorova chronologie má dvě porušená místa. Vyplutí z Basry je datováno prvním šavválem, což je až po bitvě, o níž je řeč vzápětí; celá posloupnost sedí, čte-li se první ša'bán. A noc Lajlat al-kadr, kterou autor klade na šestého ramadánu, připadá na sedmadvacátého — což je přesně sedmnáct dní plavby od prvního střetnutí, jak sám uvádí. Obojí je ponecháno v podobě předlohy a vysvětleno v poznámce.

Vysvětlivky jsou dvojího původu. Poznámky, které pocházejí od Vámbéryho nebo od istanbulského vydavatele, jsou jako jejich poznámky označeny; ostatní jsou vlastní a dostávají je osoby a místa důležité pro děj. Hroby světců, k nimž se autor cestou klaní a které se v knize objeví jedinkrát, se jen přepisují a nevysvětlují — bylo by jich víc než textu.

Předmluva istanbulského vydavatele

Když sultán Sulejman roku 945 (1538)¹ pobýval v Bagdádu, objevil se u jeho dvora jistý Mání, syn Makase Ogliho Míra Rašída, vládce Basry; přišel s bohatými dary odevzdat klíče toho města a sultán ho poctil slavnostním přijetím. Roku 837 (1433)² vystrojil Chádim Sulejman paša³, bejlerbej egyptský, proslulý uměním námořním i vojenským, v Suezu loďstvo k dobytí Jemenu a Adenu, byl však povolán, aby se připojil k císařskému vojsku, které právě vyráželo na bagdádské tažení. Za své tamní služby byl povýšen do hodnosti vezíra a po skončení tažení byl vrácen do svého dřívějšího úřadu. Asi v té době Humájún Šáh, potomek sultána Bábura, který učinil v Indii rozsáhlé výboje a připojil ke své říši mnoho krajů, vytáhl proti Bahádurovi Šáhovi, vládci gudžarátskému; ten ihned vyslal posla s příhodnými dary k sultánu Sulejmanovi a žádal o císařskou ochranu.

V době, kdy se tento posel objevil u dvora v Edirne, to jest roku 943 (1536), využili Portugalci války mezi Humájúnem a Bahádurem Šáhem a zmocnili se Bender-i Díu, ležícího v državě gudžarátské. Když se to Sulejman paša dozvěděl, vyplul patnáctého muharramu roku 945 (13. června 1538) ze Suezu s dobře vyzbrojeným loďstvem osmdesáti lodí. Pohled na to mocné loďstvo udělal takový dojem na vládce Adenu, emíra bin Dáúda, že se dobrovolně poddal ochraně padišáhově, a tak byla tato pevnost připojena k osmanské říši bez jediné rány. Odtud loďstvo plulo ke Gudžarátu a po vítězné bitvě vzalo Portugalcům dvě tvrze, Kúkele a Ket⁴. Potom loďstvo zamířilo k Bender-i Díu. Bahádur Šáh mezitím zemřel a nastoupil po něm Melik Mahmúd. Když mu bylo oznámeno, že loďstvo připlulo na jeho ochranu a že se od něho očekává, že je zásobí potravinami a střelivem, odepřel Melik Mahmúd, oklamán portugalskými sliby, jakoukoli pomoc; a tak, ačkoli vnější opevnění té silné pevnosti, ze tří stran obklopené mořem, už bylo v rukou statečných muslimských námořníků, muselo být dílo vzdáno a loďstvo bylo nuceno ustoupit.

Po dobytí Egypta připadly pod tureckou vládu provincie Jemen a Arabistán, dříve podrobené Čerkesům čili mamlúkům, a bez pomoci jakéhokoli osmanského vojska byla správa těch provincií svěřena Čerkesovi jménem Iskender bej a Turkovi jménem Ramazán bej. Při tom zůstalo. Po změně vlády oblékli Čerkesové ihned turecký šat a spolu s Rúmíjci, to jest se Západními Turky, přijali přízvisko *mahzarín*⁵ a užívali své moci, jak se jim zlíbilo. Odvážili se dokonce postavit Sulejmanovi pašovi, veliteli loďstva, který nato zajal náchodu⁶ jménem Ahmed a dosadil na jeho místo Mustafu beje, syna Bijiklího Mehmeda paši, někdejšího místodržitele diyarbakirského, a tím se mu podařilo obnovit pořádek.

Pamětliv následků onoho dřívějšího tažení a s ohledem na úplné připojení Arábie se tedy sultán Sulejman rozhodl pro nynější postup a pojal plán zmocnit se ostrova Hormuzu a pomstít se Portugalcům.

Provedením toho plánu byl pověřen Píri bej, egyptský admirál, který roku 961 (1553) vyplul se třiceti loděmi, galérami a baštardami, ze Suezu k Hormuzu. Ihned se připravil k obléhání, ale když viděl, že Portugalci mají k dispozici daleko silnější moc, poslal loďstvo, které mu bylo svěřeno, do Basry a sám se se třemi plavidly vrátil do Suezu. Tato nečinnost Píriho beje byla v jistých kruzích, kde ho neměli rádi, přičtena úplatku, a následkem toho byl popraven. Na jeho místo bylo velení loďstva svěřeno Galat'anovi Sidi Alímu Reisovi, autoru této knížky, která tvoří třetí svazek řady *Zrcadlo zemí*, vydávané knihovnou listu *İkdam*⁷.

Byly časy, kdy se mezi veliteli a důstojníky osmanských sil námořních i pozemních nacházeli muži,

¹Data našeho letopočtu jsou v celé knize uváděna podle juliánského kalendáře, který tehdy v Evropě platil; přepočten z hidžry je proveden podle tabulkového muslimského kalendáře.

²Vámbéry poznamenává, že správně má být 937 (1530).

³Chádim Sulejman paša (asi 1467–1547), místodržitel egyptský, velitel osmanské výpravy k Díu roku 1538.

⁴Na anglických mapách uváděné jako Ket-i-bender, přístav Ket, v okrese Karáčí, poznamenává Vámbéry.

⁵*Mahzarín* znamená doslova žlutý, vybledlý nebo zvadlý a mříí na nové výhonky ze semene rostliny. Tak byli označováni Iskender bej a ostatní Čerkesové čili mamlúci, jejichž poslední naděje už takřka pohasla, ale kteří byli nyní vráceni do úřadu. — Poznámka vydavatele.

⁶Doslova lodního kapitána. — Poznámka vydavatele.

⁷*İkdam*, istanbulský deník založený roku 1894; při něm vycházela knižnice, v níž bylo roku 1895 vydáno i toto dílo.

kteří vynikali perem stejně jako mečem. Sidi Alí Reis byl jedním z nich, a ačkoli jeho zvláštním oborem bylo loďstvo a vědy s ním spojené, předčil většinu svých současníků i v básnictví a slohu. Byl znám pod básnickým jménem Kátibí či Kátibí Rúmí, to jest turecký písař. Roku 960 (1553) doprovázel sultána Sulejmana Kánúního na jeho východním tažení do Aleppa. Roku 961 (1553) byl jmenován admirálem egyptského loďstva a dostal rozkaz přivést zpět z Basry loďstvo, které tam Píri bej zanechal.

Odebral se tam po souši, ale když se chystal s loďstvem z Basry vyplout, napadli ho Portugalci, v těch vodách vždy vítězní. Tuto pohromu ještě ztížila prudká bouře, která několik jeho plavidel vrhla na mělčinu; zmařila všechny jeho plány a on jen taktak unikl s několika zbylými loděmi k pobřeží gudžarátskému. Zanechal loď v péči tamního vládce a putoval po souši přes Sindh, Paňdžáb, Afghánistán, Transoxanii, Chorásán, Ázerbájdžán a Persii. Kamkoli přišel, odevzdávali mu muslimští vládcové projevy věrnosti a oddanosti padišáhovi, a konečně dorazil přes Bagdád roku 964 (1557) do Istanbulu. Tyto čtyři roky nedobrovolného putování zaznamenal Sidi Alí Reis v knize nazvané *Mir'át ül-memálik*, Zrcadlo zemí, a když ji předložil sultánovi, byl navrácen v milost. Nejprve dostával denní plat osmdesáti akcí a titul müteferrika, to jest důstojníka ve službě sultánově, a zakrátko byl povýšen do úřadu timarského defterdara diyarbakirského; zemřel roku 980 (1572)⁸.

Sidi Reis byl synem Husajna Reise, správce císařského arzenálu, tehdy v Galatě, jehož otec a děd zastávali též úřad. Patřil tedy k nejpřednějším rodinám své doby, a protože zdědil neukojitelnou lásku k moři, zúčastnil se většiny tehdejších námořních střetnutí pod tak slavnými mořeplavci, jako byli Chajruddín Barbarossa a Sinán paša. Napsal pět pojednání o astrolábu, o kvadrantu, o rovnoběžkách a o jejich zhotovování a užívání, a pod názvem *Mir'át ül-kâinât*, Zrcadlo veškerenstva, sepsal zajímavý spis o teorii i praxi nauky mořeplavecké. Za svého pobytu v Ahmadábádu napsal knihu zvanou *Muhít*, v níž podává mnoho zpráv o Ománském zálivu; její německý překlad pořídil vídeňský baron Hammer⁹. Turecký originál bude rovněž co nevidět vydán.

Mir'át ül-memálik nebylo dosud vydáno celé a volné opisy, které se dochovaly, jsou příliš nečetné, než aby byly přístupny vzdělání milovnému obecenstvu. Zloměk, který se zde předkládá, byl zevrubně probrán v německých novinách pod záhlavím *Indisch-asiatische Kenntnisse*. Opis, jehož jsem použil, daroval redaktoru *İkdamu* Abdulláh bej, veliký učenec, obzvlášť znalý starých rukopisů¹⁰.

Sidi Reis, který se během svých cest naučil čagatajské turečtině, napsal v tomto nářečí několik gazelů a chronogramů. Předkládal je různým tureckým knížatům, především Humájúnovi Šáhovi, který ho nazval druhým Mírem Alím Šírem¹¹. Sidi Reis se tedy řadí mezi přední osmanské orientalisty. Byl obecně znám svou mírností a ušlechtilostí a jeho dům v Galatě byl proslulý pohostinností a štedrostí.

Nakonec pokládám za svou povinnost vyslovit upřímný dík vydavatelům a tiskařům knihovny *İkdam* za vydání tohoto díla, jímž prokázali vědě tak velikou službu.

Necib Âsim¹²

⁸Omyl vydavatele: Seydi Ali Reis zemřel v lednu roku 1563, tedy 970 hidžry.

⁹Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1856), rakouský orientalista a historik osmanské říše.

¹⁰První díl *Táríh-i Pečeví*, vydaný na výslovné přání nebožtíka Ghaliba beje, proslulého osmanského učenca a syna Edhema paši, obsahuje výtah z knihy, která je nyní před námi. — Poznámka vydavatele.

¹¹Mír Alí Šír Navái (1441–1501), největší básník čagatajské turečtiny, hodnostář na dvoře timurovského vládce Husajna Bajkary v Herátu.

¹²Necib Âsim Yazıksız (1861–1935), turecký historik a jazykozpytec, pořadatel istanbulského vydání z roku 1895.

I. Předmluva autora

Když sultán Sulejman¹ přezimoval v Aleppu, byl jsem já, pisatel těchto stránek, jmenován admirálem egyptského loďstva a dostal jsem rozkaz přivést zpět do Egypta lodě — patnáct galér —, které byly před časem vyslány do Basry v Perském zálivu. Ale člověk míní, Bůh mění: svůj úkol jsem splnit nedokázal, a když jsem poznal, že po moři se vrátit nelze, rozhodl jsem se jít do Turecka po souši v doprovodu několika osvědčených a věrných egyptských vojáků. Prošel jsem Gudžarátem, Hindem, Sindhem, Balchem, Zábulistánem, Badachšánem, Chotlánem, Túránem a Íránem, to jest Transoxanií², Chorásánem, Chórezmem a Dašt-i Kipčakem³; a protože dál tím směrem cesta nevedla, zamířil jsem přes Mašhad a oba Iráky, Kazvín a Hamadán, do Bagdádu.

Když cesta skončila, přemluvili mě druhové a spolutrpitele, abych sepsal, co jsme zažili a jakými nebezpečími jsme prošli — vylíčit to přesně je téměř nemožné —, a abych pověděl o městech a mnoha podivuhodnostech, které jsme viděli, i o svatých místech, jež jsme navštívili. Tak přichází na svět tato knížka; snažil jsem se v ní prostými a přímými slovy vypsát útrapy a nesnáze, utrpení a bídu, které nás cestou stíhaly, až do chvíle, kdy jsme dorazili do Istanbulu⁴. Podle toho, co je v ní obsaženo, měla se tato kniha jmenovat *Vyprávění o strastech*; s ohledem na dějiště jsem ji však nazval *Zrcadlo země* a jako takovou ji svěřuji laskavé pozornosti čtenářově.

¹Sulejman I. (1494–1566), zvaný v Evropě Nádherný a u Osmanů Zákonodárce, sultán od roku 1520. V Aleppu přezimoval roku 1553 za tažení proti Persii. Zemřel přirozenou smrtí ve vojenském ležení u Sigetu v Uhrách.

²Transoxanie, arabsky Máwará an-nahr („země za řekou”), kraj mezi Amudarjou a Syrdarjou s Bucharou a Samarkandem.

³Dašt-i Kipčak, „Kipčacká step”, rozlehlé stepní pásmo severně od Aralského a Kaspického moře.

⁴Autor píše o městě jako o Istanbulu a také jako o Konstantinopoli; v tomto překladu se všude užívá Istanbul.

II. Začátek vyprávění

Když slovutný padišáh držel dvůr v Aleppu, v ramadánu roku 960 (srpen až září 1553)¹, dostal jsem rozkaz připojit se k vojsku.

Ramadánový bajram jsem strávil ve službě u jeho Veličenstva; později jsem se však vypravil do Sidi Ghází, v Konyi jsem vykonal pouť k hrobu Maulána Rúmiho² a navštívil jsem svatyně sultána ulamá, Šamse Tabrízího a šejcha Sadruddína Konaví; v Kayseri jsem se poklonil hrobům šejchů Auhaduddína Kirmáního, Burhánuddína, Baháuddína Záde, Ibráhíma Akserájího a Dávúda Kajsarího. Po návratu do Halabu, to jest do Aleppa, jsem navštívil hroby Dávúdův, Zakarjášův a Balkíjin a rovněž hroby Sa'dův a Sa'idův, druhů Prorokových. Kurbánový bajram jsem opět strávil ve službě u sultána.

Zde musím připomenout, že Píri Reis³, nebožtík admirál egyptského loďstva, byl před časem vyslán s asi třiceti loděmi, galérami i galeonami, ze Suezu Rudým mořem; dotkl se Džiddy a Jemenu, projel úžinou Báb al-Mandab, minul Aden a plul podél šaharského pobřeží. V mlhách a nepohodě se jeho loďstvo rozptýlilo, některé lodě byly ztraceny, a se zbytkem se Píri Reis vydal z Ománu do Maskatu, dobyl pevnost a všechny obyvatele zajal; podnikl také vpád na ostrovy Hormuz a Barkhát a poté se vrátil do Maskatu. Tam se od zajatého velitele nevěřících dozvěděl, že křesťanské, to jest portugalské loďstvo je na cestě, a že tedy jakýkoli odklad není radno trpět, neboť kdyby připlulo, nedostal by se z přístavu vůbec. A vskutku už bylo pozdě zachránit všechny lodě; vzal proto jen tři a s těmi se mu podařilo uniknout právě včas, než Portugalci dorazili. Jedna z jeho galér ztroskotala u Bahrajnu, takže přivezl do Egypta jen dvě. Co se týče zbytku loďstva v Basře, nabídl Kubád paša velení nad ním vrchnímu důstojníkovi, ten je však odmítl a vrátil se do Egypta po souši.

Když se to doneslo do Istanbulu, bylo velení loďstva svěřeno Murádu bejovi, dřívějšímu sandžakbejovi katífskému, který tehdy pobýval v Basře. Dostal rozkaz zanechat v Basře dvě lodě, pět galér a jednu galeonu a se zbytkem, to jest s patnácti galérami — jedna galéra v Basře shořela — a dvěma bárkami se vrátit do Egypta. Murád bej také vyplul, jak bylo ujednáno, ale naproti Hormuzu narazil na loďstvo nevěřících, totiž Portugalců. Nastala strašlivá bitva, v níž Sulejman Reis, Radžab Reis a několik mužů zemřelo smrtí mučedníků. Mnoho dalších bylo raněno a lodě byly dělovými koulemi hrozně potlučeny. Konečně boji učinila přítrž noc. Jedna bárka ztroskotala u perského pobřeží; část posádky unikla, zbytek padl do zajetí nevěřících a bárka sama byla ukořistěna.

Když všechny tyto smutné zprávy došly do hlavního města, ke konci zú l-hidždža řečeného roku 960 (počátkem prosince 1553), byl pisatel těchto stránek jmenován admirálem egyptského loďstva.

Já, ponížený Sidi Alí bin Husajn, zvaný též Kátib-i Rúmi, to jest písař ze Západu, rozuměj z Turecka, jsem úřad přijal s největší radostí. Moře jsem měl odjakživa v lásce, zúčastnil jsem se tažení proti Rhodu⁴ pod sultánem Sulejmanem a od té doby jsem měl podíl téměř na všech střetnutích na souši i na moři. Bojoval jsem pod Chajruddínem pašou⁵, pod Sinánem pašou i pod jinými veliteli a brázdil jsem Západní, to jest Středozemní moře, takže jsem znal každý jeho kout. Napsal jsem několik knih o hvězdářství, o nauce mořeplavecké a o jiných věcech plavby se týkajících. Můj otec i můj děd měli od dobytí Istanbulu na starosti arzenál v Galatě; oba ve svém řemesle vynikali a jejich umění na mne přešlo jako dědictví.

Úřad, který mi byl nyní svěřen, mi byl velmi po chuti, a tak jsem se prvního muharramu roku 961, to jest sedmého prosince 1553, vydal z Aleppa do Basry. Eufrat jsem překročil u Biredžiku, a když

¹Vámbéry převádí roky hidžry mechanicky podle roku, v němž muslimský rok začíná, a klade proto tento měsíc i konec roku 960 do roku 1552. Rok 960 hidžry však trval od 18. prosince 1552 do 6. prosince 1553; ramadán připadl na srpen a září 1553 a zú l-hidždža na listopad a prosinec téhož roku. Datum, které následuje — prvního muharramu 961, to jest sedmého prosince 1553 — na ně přesně navazuje.

²Džaláluddín Rúmi (1207–1273), perský básník a mystik, zakladatel řádu mevlevíů čili tančících dervišů; zemřel v Konyi, kde je pohřben. „Sultánem ulamá” se rozumí jeho otec Baháuddín Valad.

³Píri Reis (asi 1465–1553), osmanský admirál a kartograf, autor slavné mapy světa z roku 1513. Roku 1552 vedl loďstvo proti Hormuzu; po neúspěchu se vrátil do Egypta jen se třemi loděmi a byl v Káhiře popraven stětím. O jeho výpravě vypráví autor na následujících řádcích.

⁴Dobytí Rhodu johanitům roku 1522.

⁵Chajruddín Barbarossa (asi 1478–1546), osmanský velkoadmirál, vítěz od Prevezy roku 1538, kde autor velel levému křídlu. Zemřel přirozenou smrtí v Istanbulu.

jsem byl v Rece, to jest v Urfě, podnikl jsem pouť k hrobu Abrahámovu; cestou mezi Nisíbinem a Mosulem jsem navštívil svaté hroby proroků Júnuse a Džirdžíse a šejchů Muhammada Garábílího, Fatha Mosulího a Kazíba al-Bana Mosulího. Na cestě do Bagdádu jsem si zajel z Tikrítu do Sámarry a navštívil hroby imáma Alího al-Hádího a imáma Hasana Askarího; pak jsem minul města Ašik a Ma'šúk, prošel Harbou, minul hrad Semke a dorazil do Bagdádu. Tigris jsme překročili u Džisru, a když jsem se tam poklonil hrobům svatých mužů, pokračoval jsem kolem pevnosti Tajr do Bíry; u městečka Masíb jsem překročil Eufrat a dospěl do Kerbelá, jinak Azwíje, kde jsem vykonal pouť k hrobům mučedníků Hasana a Husajna⁶.

Odbočil jsem do stepi u Šefáty a druhého dne dosáhl Nadžafu, jinak Hajry, kde jsem navštívil hroby Adamův, Noemův, Šimúnův a Alího⁷, a odtud jsem šel do Kúfy; tam jsem viděl mešitu s kazatelnou, pod níž jsou pochováni proroci z domu Alího, a hroby Kambarův a Duldulův. Když jsem přišel k pevnosti Hasíníje, navštívil jsem hrob proroka Zú l-Kifla, syna Áronova, a v Hille jsem vykonal pouti k hrobům imáma Muhammada Mahdího a imáma Akíla, bratra Alího, a navštívil jsem tam také mešitu Šemovu. Znovu jsem překročil Eufrat, tentokrát po mostě, obnovil cestu do Bagdádu a odtud jsem se plavil lodí do Basry. Cestou jsme se dotkli Medáinu, viděli hrob Salmána Fárise, obdivovali Táka Kísra a hrad Šáha Zemána, minuli Imáre Bugázi a po vasitské cestě přes Zekíji, kolem tvrzí Adžúlu a Misry, došli k Sa'dí as-Suvajbě a dále do Basry, kam jsem dorazil ke konci safaru řečeného roku, počátkem února 1554.

⁶Husajn, vnuk Prorokův, padl roku 680 v bitvě u Kerbelá; jeho hrob je hlavní šíitskou poutní svatyní. Jeho bratr Hasan je však pohřben v Medíně — autor zde opakuje podání poutníků.

⁷Alí ibn Abí Tálib, Prorokův bratranec a zeť, čtvrtý chalífa; byl roku 661 v Kúfě zavražděn — zasažen otrávenou šavlí při ranní modlitbě. Za jeho hrob je pokládána svatyně v Nadžafu.

III. Co se přihodilo v Basře

Den po svém příjezdu jsem měl rozmluvu s Mustafou pašou; prohlédl si mé pověřovací listiny a předal mi oněch patnáct galér, které potřebovaly rozsáhlou opravu. Byly, pokud to šlo, uvedeny do pořádku, utěsněny a opatřeny děly — těch se však nepodařilo sehnat dost ani ze zdejších skladů, ani z Hormuzu. Bylo třeba zařídit také zásobu vody, a protože do doby monzunu¹ zbývalo ještě pět měsíců, měl jsem dost volného času navštívit mešitu Alího a hroby Hasana Basrího, Talhy, Zubajra, Unse bin Málíka, Abdurrahmána bin Aufa a několika mučedníků a druhů Prorokových.

Jedné noci se mi zdálo, že jsem ztratil svůj meč, a protože jsem si vzpomněl, že něco podobného se přihodilo šejchu Muhjiddínovi² a skončilo porážkou, velmi mě to polekalo; a právě když jsem se chystal prosit Všemohoucího o vítězství zbraní islámu, procitl jsem. Sen jsem si nechal pro sebe, ale dlouho mě tížil, a když později Mustafa paša vyslal oddíl vojska dobýt ostrov Hovajzu — té výpravy jsem se zúčastnil s pěti svými galérami — a podnik nás stál na sto mužů, všechno vinou vrtkavosti egyptského vojska, byl jsem pevně přesvědčen, že se tím sen vyplnil. Ale běda, mělo následovat víc, neboť

co je souzeno, musí se stát, ať se raduješ, nebo se úzkostí svíráš.

Když doba monzunu konečně nadešla, vyslal paša spolehlivého námořníka s fregatou k Hormuzu, aby prozkoumal okolí. Po měsíci křižování se vrátil se zprávou, že kromě čtyř bárek není v těch vodách po lodích nevěřících ani stopy. Vojsko se tedy nalodilo a my jsme vypluli do Egypta.

¹Vámbéry poznamenává, že turecké *mewsim zemani* znamená doslova „čas sezóny“; z arabského *mausim* vzniklo anglické *monsoon* a odtud i naše slovo monzun.

²Patrně Muhjiddín ibn al-Arabí (1165–1240), největší mystik islámského Západu (?).

IV. Co se událo v Hormuzském moři

Prvního šavválu¹ jsme vypluli z basrijského přístavu; až k Hormuzu nás doprovázela fregata Šerífiho paši. Cestou jsme od Mehzarí navštívili hrob Chidrův, a jak jsme pluli podél pobřeží Dizfúlu a Šústaru u Chárku, vykonal jsem pouť k hrobům imáma Muhammada Hanífiho a jiných svatých mužů.

Z přístavu v šírázské provincii jsme navštívili Ríšahr, snad Búšehr, a když jsme obhlédli pobřeží a ani pomocí čeklevy² nedokázali zjistit, kde je nepřítel, zamířil jsem ke Katífu poblíž al-Hasá³ a k Hadžaru na arabském břehu. Když jsem se ani tam nic nedozvěděl, plul jsem dál k Bahrajnu, kde jsem se sešel s tamním velitelem Reisem Murádem. Ani on mi však nedokázal nic povědět o loďstvu nevěřících.

V Bahrajnu je zvláštní obyčej. Námořníci se s koženým vakem potápějí na mořské dno a vynášejí odtamtud sladkou vodu pro potřebu Reise Muráda. Ta voda je zvlášť lahodná a zjara studená; Reis Murád mi jí dal okusit. Moc Boží je bez hranic! Z toho obyčeje pochází rčení *maradža l-bahrajni jaltakijáni*⁴ a odtud také jméno Bahrajn.

Dále jsme přišli ke Kíši, to jest ke starému Hormuzu, k Barhátě a k několika dalším ostrůvkům v Zeleném moři, jak se říká hormuzským vodám, ale nikde jsme se o loďstvu nic nedozvěděli. Propustili jsme tedy loď, kterou Mustafa paša poslal jako doprovod, se vzkazem, že Hormuz byl šťastně minut. Pluli jsme podél břehů Džilgáru a Džádí, kolem měst Kejmzáru čili Lejme, a čtyřicet dní po vyplutí, totiž desátého ramadánu (9. srpna 1554) dopoledne, jsme náhle spatřili, jak proti nám míří křesťanské loďstvo: čtyři velké lodě, tři galeony, šest portugalských strážních lodí a dvanáct galér, celkem dvacet pět plavidel pod velením kapitána Kuvvy⁵, syna místodržitelova. Ihned jsem dal strhnout slunečník, zvednout kotvu a připravit děla; pak jsme s důvěrou v pomoc Všemohoucího vztyčili na hlavní stěžeň filandru, totiž korouhev. Prapory se rozvinuly a my jsme s plnou odvahou, volající k Alláhovi, zahájili boj. Palba z děl a hákovnic byla strašlivá a s pomocí Boží jsme jeden nepřátelský galeon potopili a docela zničili.

Nikdy předtím se v letopisech dějin taková bitva nestrhla a slova mi nestačí, abych ji vylíčil.

Boj trval do západu slunce a teprve tehdy začal admirál loďstva nevěřících jevit známky strachu. Dal z poplašeného děla znamení k ústupu a loďstvo se obrátilo k Hormuzu.

S pomocí Alláhovou a pod šťastnou hvězdou padíšáhovou byli nepřátelé islámu poraženi. Konečně nastala noc; chvíli jsme leželi v bezvětrí, pak se zvedl vítr, plachty byly napnuty, a protože břeh byl blízko, ... až do rozednění.⁶ Příštího dne jsme pokračovali dosavadním směrem. Den nato jsme minuli Chorfakkán, kde jsme nabrali vodu, a brzy jsme dospěli k Ománu, či spíše k Suháru. Tak jsme křížovali bezmála sedmnáct dní.

Když jsme šestého ramadánu, v noci zvané Lajlat al-kadr⁷, dorazili do blízkosti Maskatu a Kalhátu, spatřili jsme ráno, jak z maskatského přístavu vyplouvá dvanáct velkých bárek a dvaadvacet ghurábů, celkem dvaatřicet plavidel pod velením kapitána Kuvvy, syna místodržitelova. Vezly množství vojska.

Bárky a galeony zakryly obzor rozvinutými zadními i malými plachtami; strážní lodě rozestřely kulaté plachty a vyzdobeny prapory postupovaly proti nám. S plnou důvěrou v ochranu Boží jsme je očekávali. Jejich bárky napadly naše galéry; bitva zuřila, děla a hákovnice, šípy a šavle působily na

¹Údaj je porušený. První šavvál 961 připadá na 30. srpna 1554, tedy až po bitvě, o níž autor vypráví o několik odstavců níže. Celá chronologie se srovná, čte-li se místo šavválu **ša'bán**: první ša'bán 961 je 2. července 1554 a o čtyřicet dní později je desátý ramadán (9. srpna 1554), kdy došlo k prvnímu střetnutí. Dalších sedmnáct dní plavby pak vychází na sedmadvacátý ramadán, noc Lajlat al-kadr (26. srpna 1554), a bajram, o němž je řeč v následující kapitole, na první šavvál (30. srpna 1554).

²Malé plavidlo na plachty i vesla, užívané k přepravě nákladů; říká se mu též sakoleva.

³Katíf a al-Hasá byly ve středověku spolu s Hormuzem, Bahrajnem a Kalhátém proslulými překladišti obchodu mezi Persií a Indií.

⁴„Nechal obě moře téci, aby se setkala“ — korán 55:19. Slovo *bahrajn* znamená „dvě moře“; v zálivu u ostrova vyvěrají na mořském dně sladké prameny.

⁵Vámbéry soudí, že „Kuvva“ je ve skutečnosti jméno města Goa, hlavního portugalského opěrného bodu v Indii.

⁶Vámbéry zde i o několik odstavců níže vynechal část textu; tečky jsou v jeho vydání.

⁷Lajlat al-kadr, Noc úradku, kdy byl podle islámské víry seslán korán; připadá na sedmadvacátou noc ramadánu, roku 961 na 26. srpna 1554. „Šestého“ je tedy zřejmě porušené čtení za „sedmadvacátého“ — a sedmnáct dní plavby od desátého ramadánu vychází právě na tento den.

obou stranách hroznou spoušť. Badžoaluška⁸ pronikala do bárek i do šajek a trhala jim v bocích velké díry, zatímco naše galéry byly provrtány oštěpy, které na nás házeli z nepřátelských koších — vypadaly od nich jako naježení dikobrazi — a shora na nás pršelo ... Kameny, jimiž po nás metali, působily při dopadu do moře učiněné víry.

Jedna z našich galér byla zapálena pumou, ale kupodivu stejný osud potkal i bárku, z níž puma vyletěla. Bůh je milostivý! Pět našich galér a stejný počet nepřátelských bárek bylo potopeno a nadobro zničeno; jedna z jejich lodí šla ke dnu s rozvinutými plachtami. Zkrátka, ztráty byly veliké na obou stranách; našich veslařů už nebylo dost na to, aby zvládali vesla proti proudu a zároveň obsluhovali děla. Byli jsme nuceni spustit kotvu, a to na zádi, a bít se dál, jak se dalo. I bárky jsme museli opustit.

Alemšáh Reis, Kara Mustafa a Kalfat Memi, kapitáni některých potopených lodí, a Derzi Mustafa bej, serdar dobrovolníků, se zbytkem egyptských vojáků a dvěma sty tesaři přistáli na arabském břehu, a protože veslaři byli Arabové, dostalo se jim u Arabů z Nadždu pohostinného přijetí.

Také ghuráby loďstva nevěřících vzaly na palubu posádky svých potopených plavidel, a protože mezi nimi byli Arabové, našli i oni útočiště na arabském pobřeží. Bůh je nám svědkem: ani ve válce mezi Chajruddínem pašou a Andreou Doriou⁹ se nikdy neodehrála taková námořní bitva.

Když nastala noc a my se blížili k hormuzské zátoce, začal sílit vítr. Bárky už spustily dvě lengvurty, totiž velké kotvy, luštas byl pevně uvázán, a vlekouce za sebou dobyté ghuráby, blížili jsme se ke břehu, zatímco galéry nás následovaly, vláčejíce kotvy po dně. Přistát nám však dopřáno nebylo a museli jsme znovu rozvinout plachty. Té noci nás odneslo od arabského břehu na otevřené moře a nakonec jsme dosáhli pobřeží Džásku v kermánské provincii. Je to dlouhé pobřeží, ale nenašli jsme žádný přístav a bloudili jsme dva dny, než jsme dorazili ke Kídži v Makránu.

Protože už byl pozdní večer, nemohli jsme přistát hned a museli jsme strávit na moři další noc. Ráno odneslo suché povětří mnoho mužů z posádky, a konečně, po neslýchaných útrapách a nesnázích, jsme se přiblížili k přístavu Šabáru.

Tam jsme narazili na notak, totiž na brigantinu čili loupežnou loď, naloženou kořistí; když nás hlídka zahlédla, zavolali na nás. Pověděli jsme jim, že jsme muslimové, načež jejich kapitán přišel na naši loď; laskavě nás zásobil vodou, neboť nám nezbývala ani kapka, a tak se naši vyčerpaní vojáci posilnili. Bylo to v den bajramu (prvního šavválu, 30. srpna 1554), a pro nás, když jsme teď měli vodu, to byl svátek dvojnásobný.

V doprovodu řečeného kapitána jsme vpluli do přístavu Gwádaru. Lidé tam byli Balúčové a jejich náčelníkem byl Malik Džaláluddín, syn Malika Dínára. Místodržitel Gwádaru přišel na naši loď a ujistil nás o své neochvějné oddanosti našemu slavnému padišáhovi. Slíbil, že napříště, kdykoli by naše loďstvo připlulo k Hormuzu, zaváže se poslat padesát nebo šedesát bárek se zásobami a všemožně nám posloužit. Napsali jsme domorodému knížeti Džaláluddínovi s prosbou o lodivoda, načež nám byl poslán lodivod prvního řádu s ujištěním, že je naprosto spolehlivý a zcela oddaný zájmům našeho padišáha.

⁸Druh dělostřelecké zbraně; Vámbéry si čtením nebyl jist.

⁹Andrea Doria (1466–1560), janovský admirál ve službách císaře Karla V., protivník Chajruddína Barbarossy. Zemřel v Janově ve vysokém věku.

V. Co jsme vytrpěli v Indickém oceánu

Bůh je milostivý! S příznivým větrem jsme vyšli z gwádarského přístavu a znovu zamířili k Jemenu. Byli jsme na moři několik dní a dostali se bezmála naproti Zufáru a Šaháru, když se tu náhle od západu zvedla veliká bouře, které se říká sloní povodeň, *fil tufání*¹. Byli jsme zahnáni zpět, ale nedokázali jsme napnout plachty, ani trinketu². Vichřice běsnila stále zuřivěji. Proti těmto hrozným bouřím je nepohoda v západních mořích pouhá dětská hra a jejich vysoké vlny jsou proti vlnám indického moře jako krůpěje vody. Den a noc byly jedno a totéž, a protože naše plavidla byla křehká, musel jít všechnen přítěžový náklad přes palubu. V té strašné tísní nám byla jedinou útěchou neochvějná důvěra v moc Všemohoucího. Deset dní bouře bez ustání běsnila a déšť se lil proudem. Ani jednou jsme nespatřili modré nebe.

Dělal jsem, co jsem mohl, abych své druhy povzbudil a potěšil, a radil jsem jim především, aby byli stateční a nepochybovali, že všechno dobře skončí. Vítané rozptýlení přineslo zjevení ryby velké jako dvě délky galéry, ba možná větší; lodivod prohlásil, že je to dobré znamení.

Protože je tu příliv velmi silný a odliv pomalý, měli jsme příležitost spatřit v okolí Džugdského zálivu množství mořských oblud, mořské koně, velké mořské hady, želvy v hojném počtu a úhoře.

Barva vody se náhle změnila v čistě bílou, a když to lodivod uviděl, propukl v hlasité nářky; prohlásil, že se blížíme k virům a dravým proudům. Ty tu nejsou žádnou bájí; obecně se věří, že se vyskytují jen u habešských břehů a poblíž Sindhu v Džugdském zálivu a že sotvakterá loď jejich zuřivosti unikla. Tak to aspoň stojí v mořeplaveckých knihách. Často jsme měřili hloubku, a když jsme narazili na pět kuladžů³, byly napnuty zadní plachty, člen ..., a naklonění na levý bok, s velitelskou korouhví ve větru, jsme se celou noc a celý den zmítali, až se konečně z milosti Boží voda zdvihla, bouře poněkud polevila a loď se obrátila.

Příštího rána jsme zvolnili a stáhli plachty. Statný plavčík byl přivázán k džondu⁴, čímž se patka zadního stěžně zatížila a plachetní lano se nepatrně zvedlo. Když jsme se rozhlédli, zahlédli jsme na pobřeží Džamhéru modlářský chrám. Plachty jsme stáhli o něco víc; minuli jsme Formján a Manglír⁵, a zamířivše k Somnáthu⁶, minuli jsme i to místo. Nakonec jsme dorazili k Díu⁷, ale ze strachu před nevěřícími, kteří tam sídlí, jsme plachty stáhli ještě víc a pokračovali pod serdermou.

Vítr se zatím znovu zvedl, a protože muži kormidlo neudrželi, musely se k němu připevnit velké páky s dlouhými dvojíty lany. Každého lana se chopili čtyři muži, a tak se jim s velkou námahou dařilo kormidlo ovládat.

Na palubě se nikdo neudržel na nohou, takže přejít po ní bylo ovšem nemožné. Hluk ... a ... byl ohlušující; neslyšeli jsme vlastního hlasu. S námořníky se dalo dorozumět jen nečleněnými výkřiky a ani kapitán, ani lodní mistr nesměli ani na okamžik opustit své místo. Střelivo bylo zajištěno ve skladišti, a když jsme odřízli ... od ..., pluli jsme dál.

Byl to vpravdě hrozný den, ale nakonec jsme dospěli ke Gudžarátu v Indii; ke které jeho části, to jsme ovšem nevěděli, když tu lodivod náhle vykřikl: „Pozor, před námi vír!” Rychle byly spuštěny kotvy, ale loď to mocnou silou stáhlo dolů a málem se potopila. Veslaři opustili lavice, zděšená posádka ze sebe strhala šaty a chytajíce se jedni sudů, druhí zvedáků, dávali si navzájem sbohem. I já jsem se docela svlékl, propustil své otroky na svobodu a slíbil, že dám sto zlatých chudým v Mekce. Vzápětí se jedna kotva utrhla od háku a druhá u podžuzu; další dvě jsme ztratili, loď sebou strašlivě trhla — a v příštím okamžiku jsme byli z příboje venku. Lodivod prohlásil, že kdyby nás to bylo rozbilo u Fišt-Kidsuru, místa mezi Díuem a Damanem⁸, nic by nás nebylo zachránilo. Znovu byly napnuty plachty a rozhodli

¹Turecky *fil tufanı*, „sloní povodeň” — osmanské označení pro ničivý cyklon severního Indického oceánu.

²Malá přední plachta užívaná za bouře.

³Kuladž, sáh — délka rozpažených paží, asi půldruhého metru.

⁴Výraz, jehož čtením si Vámbéry nebyl jist; podobně dále *serderma* a *podžuz*. Tečky v textu označují místa, která Vámbéry vynechal nebo nepřčetl.

⁵Snad Manglaur v okrese Saháranpur, soudí Vámbéry; pravděpodobněji však Mangról na káthijávárském pobřeží, kudy loďstvo plulo.

⁶Somnáth, město a kraj na jihu poloostrova Káthijávár, proslulé chrámem boha Šivy.

⁷Díu, ostrov u Káthijáváru, od roku 1535 portugalský; politicky podléhal Goi.

⁸Daman, portugalská država v Kambhátském zálivu; poprvé vyplněna roku 1531 a znovu dobyta roku 1553.

jsme se zaměřit k břehu nevěřících; když jsem však náležitě zvážil příliv a proud a pečlivě prostudoval mapu, došel jsem k závěru, že pevnina nemůže být daleko. Otázel jsem se koránu⁹ a i ten radil trpělivost. Začali jsme tedy prohlížet podpalubí a zjistili jsme, že skladiště je pod vodou, místy až ke stěnám, místy ještě výš. Nabrali jsme mnoho vody a všichni se hned dali do vylévání. Na jednom dvou místech bylo nutno rozebrat dno, aby se našel odtok a voda ubyla.

K odpoledni se počasí trochu vyjasnilo a shledali jsme, že jsme asi dvě míle od přístavu Damanu v indickém Gudžarátu. Ostatní lodě už dorazily, ale některé galéry nabraly nedaleko břehu vodu a vyházely přes palubu vesla, čluny a sudy; všechn ten vrak nakonec rychle stoupající příliv vynesl na břeh. Museli jsme ležet na kotvách ještě pět dní a pět nocí, vydáni silnému jarnímu přílivu a přívalům deště, neboť jsme se octli v badzádu čili indickém období dešťů¹⁰ a nezbývalo než se svému osudu poddat. Po celou tu dobu jsme ani jednou nespátřili ve dne slunce a v noci hvězdy; nemohli jsme použít hodin ani kompasu a všichni na palubě čekali nejhorší. Zdá se to jako zázrak, že ze tří lodí, jež tam ležely převrácené na bok, se celá posádka nakonec šťastně dostala na pevninu.

⁹Autor se radil věštbou z koránu — knihu otevřel namátkou a odpověď vyčetl z místa, na něž padl pohled.

¹⁰Indické období dešťů, hindsky *barsát*.

VI. Co se přihodilo v provincii Gudžarátu

Po pěti dnech vítr z Boží milosti poněkud polevil. Vše, co se z vraků zachránilo, děla i ostatní výzbroj, jsme zanechali u místodržitele Damanu Malika Eseda, který tam zastával úřad už od časů sultána Ahmeda, vládce gudžarátského. V přístavu kotvilo několik džonků, totiž monzunových lodí, patřících Sámírimu¹, vládci Kalikatu. Kapitáni přišli na naši loď a ujistili nás o oddanosti svého pána padišáhovi. Přinesli nám list, v němž stálo, že Sámírí válčí dnem i nocí proti portugalským nevěřícím a že očekává příjezd císařského loďstva z Egypta pod vedením lodivoda Alího, které má Portugalce zahnat na útěk.

Místodržitel Melik Esed mi dal na srozuměnou, že loďstvo nevěřících je na cestě, že se mu musíme vyhnout a dostat se, bude-li to možné, k pevnosti Súratu. Ta zpráva posádku polekala. Někteří hned vstoupili do služeb Melika Eseda, jiní vystoupili na člunech na břeh a vydali se po souši do Súratu.

Zůstal jsem na palubě s několika věrnými muži, a když jsme pro každé plavidlo opatřili dindžuj čili lodivodskou bárku, vypravili jsme se k súratskému přístavu. Po velkých nesnázích jsme se dostali na volné moře. Vzápětí na nás zavolal kotvál² Aga Hamza s listem od Imáda al-Mulka, velkovezíra sultána Ahmeda; oznamoval nám, že se kolem pohybuje velké množství nevěřících a že Daman je svobodný přístav, takže si máme dát pozor. Dovolí nám přijet do Súratu, budeme-li chtít, protože jsme teď ve vodách nanejvýš nebezpečných. To bylo přesně to, co jsme si přáli, a tak jsme se plahočili dalších pět dní, za přílivu jsme pluli a za odlivu leželi na kotvách, až jsme konečně dosáhli súratského přístavu, plné tři měsíce po vyplutí z Basry.

Veliká byla radost muslimů v Súratu, když nás viděli připlouvat; vítali nás jako své vysvoboditele, doslova jako Chidra, a říkali: „Přišli jste do Gudžarátu v neklidných časech; od dob Noemových nebyla taková potopa jako tato poslední, ale ani v lidské paměti není, že by na tyto břehy přistála loď z Rúmu, totiž z Turecka. Vroucně jsme doufali, že Bůh ve svém milosrdenství brzy pošle do Gudžarátu osmanské loďstvo, aby tuto zemi zachovalo osmanské říši a vysvobodilo nás od indických nevěřících.”

Příčina zmatků byla tato. Po smrti sultána Bahádura, vládce gudžarátského, nastoupil na trůn jeden z jeho příbuzných, dvanáctiletý jinoch. Vojsko ho uznalo, ale jeden z velmožů, Násir al-Mulk, odepřel složit přísahu věrnosti a pozdvihl slunečník, totiž korouhev panování, sám za sebe. Měl mnoho přívrženců, zmocnil se tvrze Bharúče³, zanechal tam dostatečnou posádku, sám odtáhl do jiného města a potom si přivolal na pomoc místodržitele nevěřících, totiž Portugalců, v Goi; slíbil mu, že za jeho služby budou Portugalcům otevřeny přístavy na gudžarátském pobřeží, totiž Daman, Súrat, Bharúč, Khambhát, Somnáth, Mangról a Furmeján, a sám že se stáhne do vnitrozemí.

Sultán Ahmed ihned shromáždil vojsko, aby táhlo na Bharúč, a když se dozvěděl o našem příjezdu, vzal si z našich oddílů dvě stě dělostřelců a jiných mužů a vytáhl k Bharúči. Třetího dne na nás, kteří jsme zůstali, zaútočili velitelé nevěřících z Goy, Díua, Šijúlu, Besai a Provador, celkem pět, s velením nad sedmi velkými galeonami a osmdesáti ghuráby. Vystoupili jsme na břeh, rozbili stany a vyházelí zákopy; celé dva měsíce jsme se chystali k bitvě.

Ale tyran Násir al-Mulk, který se spojil s nevěřícími, najal vrahy, aby mě zabili; stráž je však odhalila a oni uprchli. Jindy se zase pokusil otrávit mi jídlo, ale súratský kotvál mě varoval, a tak i tento pokus o můj život selhal. Sultán Ahmed mezitím dobyl tvrz Bharúč a poslal do Súratu dva své důstojníky, Chudávenda a Džihángíra, se slony a vojskem, sám pak táhl k Ahmadábádu, kde zatím pozdvihl vzpouru jinoch jménem Ahmed, příbuzný sultána Ahmeda. Nastala bitva, v níž byl uchvatitel raněn, Hasan chán, jeden z jeho přívrženců, zabit a jeho vojsko rozprášeno. Sultán Ahmed znovu usedl na trůn, a protože Násir al-Mulk zemřel hořem nad svými nezdary, zavládl v Gudžarátu opět mír.

Když se to doslechli nevěřící, poslali k Chudávendovi chánovi posla se vzkazem, že jim ani tak nejde o Súrat, ale že jejich nepřátelství míří především proti egyptskému admirálovi, totiž proti mé ponižené osobě. Žádali, abych jim byl vydán, byli však odmítnuti; moji vojáci by byli posla zabili, ale připomněl

¹Sámírí, u Evropanů zamorin, byl titul hinduistického vládce Kalikatu na malabárském pobřeží. Vámbéry má na tomto místě chybně Kalkatu.

²Kotvál, velitel pevnosti, také strážce pořádku; slovo tureckého původu.

³Správněji Bharúč, město severozápadně od Súratu v provincii Gudžarátu na pravém břehu Narmady. Od nepaměti patřilo muslimským vládcům ahmadábátským a dvakrát je vyplenili Portugalci, roku 1536 a 1546.

jsem jim, že jsme na cizí půdě a nesmíme se dopustit žádného unáhleného činu.

Stalo se, že jeden uprchlý dělostřelec z nevěřících, který sloužil na jedné z mých lodí, vstoupil do služby na lodi posla, a protože věděl o našich věcech mnoho, uvázal se, že nám zabrání v odjezdu po svátku kurbánu. Jakmile se to doneslo mým mužům, přepadli poslova loď a nevěřícího zajali; byl na místě popraven, k velkému zděšení poslova.

V Gudžarátu roste strom z čeledi palmové, zvaný *tari agadží*, strom prosný. Z větví se zavěšují nádoby, a položí-li se uříznutý konec větve do jedné z nich, vytéká z ní nepřetržitým proudem sladká tekutina cosi na způsob arraku; a ta tekutina se žářem slunce zakrátko mění ve víno znamenité. Proto u paty všech takových stromů stojí nálevny, které vojáky velmi lákají. Někteří z mých mužů, když si dopřáli zapovězeného nápoje, se rozhodli zabít svého serdara. Jeden z těch prostopášníků, Jagmur jménem, jednoho večera po západu slunce přepadl Husajna Agu, serdara Čerkesů. Několik druhů mu přispěchalo na pomoc, strhla se rvačka, dva mladíci byli raněni a jeden, Hádži Memi, zabit. Vojáci se potom kolem mne shlukli a snažně mě prosili, abych zlosyny potrestal; znovu jsem jim však připomněl, že jsme na cizí půdě, v zemi cizího padišáha, a že naše zákony zde nemají moci. „Cože,” zvolali, „zákony našeho padišáha platí všude. Jsi náš admirál, suď podle našeho práva a my budeme katy!” Nato jsem vynesl rozsudek podle zákona koránu, který praví: oko za oko, život za život, nos za nos, ucho za ucho a tak dále.

Muž byl popraven a pokoj obnoven. Když se o té příhodě doslechli přední z bejů, vzali si z ní ponaučení, a posel si ihned najal povoz a odjel k sultánu Ahmedovi.

Mé vojsko však bylo stále nespokojenější. V Súratu jim Chudávend chán platil padesát až šedesát par denně a v Bharúči činil Ádil chán totéž. Nakonec nastrádaná nevole propukla a mužstvo si vedlo takto: „Je to už bezmála dva roky, co jsme nedostali žold, náš majetek je ztracen a lodě rozebrány; trupy jsou staré a náš návrat do Egypta je prakticky nemožný.” Skončilo to tím, že se jich většina dala do služeb v Gudžarátu.

Opuštěné lodě se vším nářadím a náčiním byly předány Chudávendovi chánovi s podmínkou, že okamžitě odešle Vysoké Portě smluvenou kupní cenu.

Když jsem od Chudávenda chána i od Ádila chána obdržel potvrzující list v tom smyslu, vydal jsem se počátkem muharramu roku 962 (koncem listopadu 1554)⁴ na cestu do Ahmadábádu⁵ v doprovodu Mustafy Agy, kethüdy egyptských janičářů, a Alího Agy, velitele dělostřelců — oba zůstali svému padišáhovi věrni — a asi s padesáti muži. Za několik dní jsme došli z Bharúče do Balódry⁶ a odtud jsme pokračovali do Čámpáníru⁷.

Cestou jsme viděli podivuhodné stromy, jejichž koruny sahaly až k nebi a v jejichž větvích se hemžili netopýři tak nesmírné velikosti, že jejich rozepjatá křídla měřila čtyřicet palců. Nejpodivnější na těch stromech však bylo, že kořeny visely dolů z větví, a jakmile se dotkly země, zasadily se a vyhnaly nové stromy. Tak z jednoho stromu vzejde deset až dvacet nových. Ten strom se jmenuje strom tobí⁸ a v jeho stínu může najít útočiště přes tisíc lidí. Kromě toho jsme viděli několik stromů zakkúmu⁹.

Papoušků byla hojnost, a opic přicházely každý večer do našeho tábora tisíce. Nosily mláďata v náručí, dělaly nejsměšnější pitvory a živě nám připomínaly vyprávění Džihána Šáha, podle něhož tato zvířata žijí v pospolitosti, ale neuznávají mezi sebou žádnou hlavu. Za soumraku se vždy odebrala na své místo.

Po mnoha nesnázích jsme konečně dorazili do Mahmúdábádu¹⁰ a po padesátidenní cestě do Ahmadábádu, hlavního města Gudžarátu. Navštívil jsem tam sultána, jeho velkovezíra Imáda al-Mulka a jiné hodnostáře. Sultán, jemuž jsem předložil své pověřovací listiny, mě přijal nanejvýš vlídně a ujistil mě o své oddanosti našemu slavnému padišáhovi. Dal mi koně, spřežení velbloudů a peníze na cestu.

V Čerkesu poblíž Ahmadábádu je hrob šejcha Ahmeda Maghribího, který jsem navštívil. Jednoho dne

⁴Vámbéry převádí „koncem listopadu 1552”; rok 962 hidžry však začal 26. listopadu 1554.

⁵Ahmadábád, hlavní město stejnojmenné provincie, asi pět set kilometrů severně od Bombaje.

⁶Správněji Balótra, město v Džódhpuru v Rádžputáně.

⁷Čámpánír, horská pevnost v Gudžarátu, asi čtyři sta kilometrů severovýchodně od Bombaje.

⁸Fikovník banyán. Jméno je ozvěnou rajskeho stromu *túbá*, o němž mluví muslimské podání.

⁹Zakkúm, strom, který podle koránu roste jen v pekle; jeho plody slouží za pokrm zavrženým.

¹⁰Místo toho jména je dnes známo jen v Audhu, nikoli v Gudžarátu, poznamenává Vámbéry.

jsem se v domě Imáda al-Mulka setkal s poslem nevěřících a náš hostitel ho oslovil takto: „Potřebujeme tureckého sultána. Naše lodě se dotýkají přístavů jeho říše, a kdybychom to nesměli, bylo by to pro nás zlé. Nadto je padíšáhem islámského světa a nesluší se, aby se od nás čekalo, že vám vydáme jeho admirála.“ Ta řeč mě velmi rozhněvala a zvolal jsem: „Drž svůj prokletý jazyk! Zastihls mě s rozbitým loďstvem, ale přísahám při Bohu Všemohoucím, že zanedlouho uvidíš, jak nejen Hormuz, ale i sama Goa ustoupí před vítěznými zbraněmi velikého padíšáha!¹¹“ Na to nevěřící odpověděl: „Napříště neopustí indické přístavy ani pták.“ Odvětil jsem: „Není nutné jít po vodě, je i cesta po souši.“ Potom zmlkl a věc se nechala být.

Několik dní nato mi sultán Ahmed nabídl správu provincie Bharúče s velmi vysokým důchodem, ale odmítl jsem a řekl, že bych nezůstal, ani kdyby mi dal celou tu zemi. Jedné noci se mi ve snu zjevil chalífa Murtazá Alí. Před sebou jsem měl list papíru s Alího pečeti. S touto pečetí, pečeti Boží, jež mi byla ku pomoci, pryč se vši bázní, neboť v její síle byly všechny cizí vody mé, abych jim velel.

Nazítří ráno jsem svůj sen pověděl druhům a všichni se se mnou radovali. Požádal jsem o dovolení odejít a vládce mé žádosti vyhověl z úcty k našemu padíšáhovi.

Mezi učenými¹² v této zemi Baniánů¹³ je kmen, kterému říkají Bhátové. Jejich řemeslem je doprovázet kupce a cestující z jedné země do druhé a za velmi malou odměnu ručí za jejich úplnou bezpečnost. Napadnou-li karavanu Rádžpúti, totiž jízdní vojsko té země, namíří Bhátové dýky proti vlastní hrudi a hrozí, že se zabijí, opovází-li se ti druzí způsobit cestujícím svěřeným do jejich péče sebemenší újmu. A z úcty k Bhátům Rádžpúti od svého zlého úmyslu obyčejně upustí a cestující pokračují nerušeně v cestě. Občas však Bhátové svou hrozbu splní, jinak by neměla žádné váhy. Stane-li se taková věc, je-li karavana napadena a dojde-li na sebevraždu Bhátů, pokládá se to za hroznou pohromu a pověřivost lidu žádá, aby byli viníci usmrceni — a nejen viníci sami, nýbrž náčelník Rádžpútů pokládá za nutné pobít i jejich syny a dcery, zkrátka vyhladit celý jejich rod. Muslimové z Ahmadábádu nám dali dva takové Bháty jako průvodce, a tak jsme se asi v polovině safaru řečeného roku (9. ledna 1555) vydali na cestu po souši do Turecka.

Za pět dní jsme dojeli vozy do Patny¹⁴ a navštívili hrob šejcha Nizáma, pírá čili duchovního náčelníka Patny. Zde sebrali Šír chán a jeho bratr Músá chán vojsko, aby se bili s Behludžem chánem, vládcem Rádhanpuru¹⁵. Lidé se nás ze strachu, že se přidáme k jejich nepřátelům, snažili zadržet a nechtěli nás pustit dál, dokud nebude po bitvě. Ukázali jsme jim však, že jsme nepřišli pomáhat ani jedné straně, nýbrž že chceme jen pokojně pokračovat v cestě a že na to máme průvodní list od jejich vládce. Teprve potom nás propustili a po pěti dnech jsme přišli do Rádhanpuru, kde jsem byl představen Mahmúdovi chánovi; ten se ke mně choval velmi hrubě a trval na tom, že násilím zadrží tři mé druhy, než svolí k našemu odjezdu. Cestou jsme potkali přátelské Rádžpúty; jejich beg nám velmi posloužil a dal mi ochranný, totiž průvodní list. Najali jsme velbloudy, a když jsme propustili Bháty, které s námi poslali lidé z Ahmadábádu, pokračovali jsme v cestě.

¹¹ Autor zde vkládá verše, patrně dobovou tureckou námořnickou píseň: *Brázdíme vody široko daleko a vnášíme zmatek mezi své nepřátele; pomsta a nenávisť jsou naším heslem, neboť jsme Chajruddínovo vojsko.*

¹² V textu stojí *bámí*, což je snad písarský omyl místo bráhman, soudí Vámbéry.

¹³ Baniáni, indiští kupci, zvláště z provincie Gudžarátu, kteří od nepaměti obchodovali s přístavy arabskými.

¹⁴ Nemůže jít o stejnojmenné město v Bengálsku, které leží mnohem jižněji a z Ahmadábádu by se za pět dní dosáhnout nedalo, poznamenává Vámbéry.

¹⁵ Rádhanpur, hlavní město stejnojmenného okresu v bombajském prezidentství.

VII. Co nás potkalo v provincii Sindhu

Vyrazili jsme prvního rabí al-avval (24. ledna 1555) a po desetidenní cestě jsme přišli do Parkaru¹, rádzpútského města. Zde nás překvapili nevěřící, ale díky ochrannému listu a několika darům nás propustili; protože jsme však plně očekávali další nebezpečí, byli jsme ve střehu, když s námi druhého dne zavedla tlupa nepřátelských Rádzpútů otevřený boj. Ihned jsem dal všechny velbloudy pokleknout, aby kolem nás vytvořili kruh, a pak se začalo střílet ze všech stran. Nevěřící, kteří na to nebyli připraveni, nám vzkázali, že „nepřišli bojovat, ale vybrat průchodné“, načež jsem odpověděl: „Nejsme kupci a nevezeme nic než léky a muhry², z nichž už jsme clo zaplatili; je-li však třeba zaplatit ještě něco, jsme k tomu zcela ochotni.“ Mělo to žádaný účinek; nechali nás projít a asi deset dní jsme putovali pouštěmi a písčinami, až jsme dorazili do Wangy³, pohraničního města Sindhu. Tam jsme najali čerstvé velbloudy a za pět dní jsme přišli do Džúny⁴ a do Bágh-i Fathu.

Na trůně sindhském tehdy seděl Šáh Husajn Mírzá. Panoval čtyřicet let, ale posledních pět let byl neduživý a nemohl vsednout na koně, takže se teď pohyboval jen na palubě své lodi na řece Sihúnu⁵.

V té době dal Ísá Terchán, velitel sindhského hlavního města zvaného Thatta⁶, popraviti řadu schopných důstojníků Šáha Husajna, nato se zmocnil pokladu uloženého v pevnosti Nasrábádu, rozdělil jej mezi své muže a prohlásil se Humájúnem Šáhem — doslova stojí, že dal toto jméno vložit do pátečních modliteb a nařídil bít v nakáry⁷. Šáh Husajn nato jmenoval svého nevlastního bratra sultána Mahmúda velitelem pozemního vojska a sám vytáhl se čtyřmi sty loděmi proti vzbouřencům.

Když se doslechl o mém příchodu, přijal mě s velikou poctou. Bylo to počátkem měsíce rabí as-án (koncem února 1555). Dal mi slavnostní šat a udělil nám titul vojska od Boha seslaného; nadto mi nabídl správu Bender-Láhurí čili Dujúlí-Sindí. Nabídku jsem ovšem odmítl, a když jsem požádal o dovolení pokračovat v cestě, bylo mi dáno na srozuměnou, že mi to nebude povoleno dříve než po zdárném skončení tažení. Napsal také list našemu slavnému padišáhovi, v němž vysvětlil, jak se věci mají; zkrátka neustal, dokud nás docela neočistil z podezření, že jsme zapleteni do této války s Ísou chánem. Muslimové marně namítali, že naše zbraně jim nemohou přinést nic zlého, neboť, jak říkali: „Což nejsme všichni jeden národ a není snad mnoho našich synů a bratrů ve vojsku vzbouřenců?“ A byla to pravda pravdoucí. Měl jsem rozmluvu se šejchem Abdul Vahábem a přijal jeho požehnání; navštívil jsem také hroby šejchů Džemáliho a Míriho.

Tažení trvalo měsíc, byly navrženy valy a na nich postavena děla, ale protože Thatta leží na ostrově a jejich střely tak daleko nedosáhly, pevnost dobýt nešlo. Přesto byly na obou stranách velké ztráty na životech. Nakonec bylo rozhodnuto o narovnání. Mír Ísá se vzdal příklonu k Humájúnovi padišáhovi, vrátil se k poslušnosti Husajnovi Mírzovi a poslal svého syna Míra Sáliha s dary na znamení podrobení. Husajn Mírzá naproti tomu dal Mírovi Sáliho zbytek pokladu, který Mír Ísá rozdělil mezi své vojsko. Ísá byl navrácen do své dřívější hodnosti a Mírzá mu po vezíru Mollovi Járím poslal formální přijetí jeho poddanství. Poslal mu také nakáry po Tugbegim, vrchním praporečnickovi, a propustil z vězení deset vzbouřenců z kmenů Argúnů a Terchánů⁸, kteří se přidali k Mírovi Ísovi. Mír Ísá ze své strany poslal zpět ženu Šáha Husajna, zvanou Hádži begum, a v prvních dnech džumáda al-úlá (koncem března 1555) se sultán Mahmúd vrátil po souši a Šáh Husajn po vodě do města Bhakkaru. Desátého dne poté, co se k němu jeho žena připojila, Šáh Husajn zemřel a mělo se za to, že ho otrávil.

Hned po otcově smrti rozdělil sultán Mahmúd majetek na tři díly. Jeden díl připadl ženě nebožtíkově a druhý poslal po chodžovi Mírovi Ísovi. Tělo bylo odvezeno do Thatty; sultán mi půjčil jednu ze svých

¹ Správněji Parkar čili Nagar-Parkar, jméno okresu a místa v bombajském prezidentství.

² *Muhre*, kámen, který se podle pověsti nachází v hlavě hada a draka a má zázračnou moc. Mnozí dervišové nosí takový kámen za pasem a těží z pověřivosti nevzdělaného lidu.

³ V textu stojí Wanka. Město toho jména Vámbéry nezná, leda by se mínila Wanna v káthijávárském okrese.

⁴ Správněji Džúnágarh, jméno provincie a města v Káthijáváru.

⁵ Sihún znamená Indus.

⁶ Thatta, také Thats nebo Nagar Thats, v karáčském okrese.

⁷ Nakáry, hudební sbor; ve Střední Asii se někdejší dobou pokládaly za odznak panovnické moci.

⁸ Argúnové a Terchánové jsou dva turkické kmeny ve Střední Asii, přími potomci transoxanských bojovníků, kteří přišli s Báburem do Indie.

lodí, opatřil se koňmi, velbloudy a jinými potřebami a vrátil se po souši do Bhakkaru.

Zatímco bylo tělo Mírzovo s jeho ženou a doprovodem padesáti lodí na cestě do Thatty, napadli vojáci zbývající plavidla a vyplnili je. Námořníci se dali na útěk a my, cestující, jsme byli nuceni převzít velení nad loděmi. Dotírání ze všech stran Čagataji, totiž Středoasiaty, jsme se vzdali svých střelných zbraní a jen taktak vyvázli životem. Konečně, po deseti dnech zápasu proti proudu, jsme se dostali do Nasírpuru⁹. To město vyplnil rádža, totiž beg Rádžpútů.

Přivítala nás zpráva, že Mír Ísá pronásleduje s deseti tisíci udatných vojáků sultána Mahmúda a že jeho syn Mír Sálíh je s osmdesáti loděmi těsně za námi. Bylo to velmi na rozpacích, ale rozhodl jsem se ihned obrátit. Dlouho jsme se společně modlili a pak jsme se vydali zpět do Thatty.

O tři dny později jsme Míra Sáliha potkali na řece. Vstoupil jsem na jeho loď s několika drobnými dary a on se zeptal, kam jedeme. Řekl jsem: „Jedeme k tvému otci,” načež mi řekl, abych se vrátil s ním. Namítl jsem: „Nemáme na palubě námořníky,” a tak mi dal patnáct mužů ze své posádky; donuceni takto k návratu, měli jsme před sebou dalších deset úmorných dní.

Jednoho dne jsem v jednom sindhském městečku narazil na Míra Ísu. Našel jsem tu i bývalé přívržence nebožtíka Mírzy, kteří už byli boje syti a toužili po míru. Ísá mě přijal s velkou poctou, odpustil mi minulost a dovolil mi několik dní pobýt; řekl, že zanedlouho hodlá poslat svého syna Míra Sáliha k Humájúnovi padišáhovi a že bych mohl cestovat pod jeho ochranou, neboť, dodal, „sultán Mahmúd tě nikdy nenechá projít Bhakkarem; je to syn Farrucha Mírzy a chce se stát padišáhem.”

Ten návrh se mi však nehodil a trval jsem na tom, že budu v cestě pokračovat okamžitě; navrhl jsem, aby nám vrátil loď, které nám byly nedávno vzaty, a aby poslal napřed posla, neboť s pomocí Alláhovou se sultán Mahmúd nejspíš bude muset padišáhovi Humájúnovi podrobit, a tak bude mír obnoven. Ísá souhlasil a dal mi sedm lodí s plným počtem námořníků. Napsal padišáhovi, aby ho ujistil o své neochvějné věrnosti, a tak jsme se vydali na cestu.

Byli jsme ohromeni nesmírnou velikostí ryb dovádějících v řece a rovněž množstvím tygrů na březích. Bylo nutné vést neustálou válku s lidmi ze Semče a Mačí, jejichž územím naše cesta vedla, a tak jsme dospěli do Sijávánu¹⁰ a zakrátko jsme přišli přes Patrí¹¹ a Dible do Bhakkaru. Zde jsem se setkal se sultánem Mahmúdem a jeho vezírem Mollou Járím. Nabídl jsem sultánovi malý dar a on nato projevil ochotu podrobit se Humájúnovi a uzavřít i mír s Mírem Ísou.

Složil jsem chronogram na smrt Husajna Mírzy a věnoval sultánu Mahmúdovi dva gazely¹², načež jsem požádal o dovolení pokračovat v cestě. Bylo mi vyhověno, ale protože cestu přes Kandahár činily nebezpečnou nájezdy sultána Bahádura, syna sultána Hajdara, Uzbeka, a protože už nastala doba samúmu čili horkých větrů, nabídl mi sultán doprovod cestou přes Láhaur a varoval mě, abych se měl na pozoru před Džáty, nepřátelským kmenem, který tam sídlí. Ať jsem si však zvolil kteroukoli cestu, musel jsem ještě nějaký čas počkat — a čekal jsem vskutku celý měsíc.

Jedné noci se mi ve snu zjevila má matka a řekla mi, že viděla ve snu její výsost Fátimu a dozvěděla se od ní radostnou zvěst, že se brzy vrátím domů živ a zdrav.

Když jsem nazítří ráno pověděl ten sen svým druhům, nabrali všichni dobré mysl. Sultán Mahmúd, jakmile se o tom doslechl, ihned svolil k mému odchodu. Dal mi krásného koně, spřežení velbloudů, velký a malý stan a peníze na cestu. Opatřil mě také doporučujícím listem k Humájúnovi a doprovodem dvou set padesáti jízdních velbloudářů ze Sindhu.

Tak jsme odjeli asi v polovině ša'bánů (počátkem července 1555) a cestou přes Sultánpúr¹³ jsme za pět dní dosáhli pevnosti Máv. Protože Džátové velmi dotírali, nedali jsme se cestou přes Džengelistán, to jest přes les, nýbrž jsme dali přednost stepi. Druhého dne jsme přišli k prameni, ale vodu jsme nenašli a mnoho mých druhů málem podleгло horku a žízni. Dal jsem jim trochu terjáku čili opia té nejlepší

⁹Dnes Nasirábád, jméno několika míst v Sindhu.

¹⁰Snad se míní Sehwan v Naušahru na Indu.

¹¹Patrí, dnes stanice na dráze do Bombaje, Baródy a Střední Indie; také jméno malého státu patřícího ke Káthijáváru.

¹²Autor byl po duchu své doby nejen statečný válečník a mořeplavec, ale i básník, a psal východoturecky, čagatajsky. Jeho múza nemá zvláštních rysů a volba slov prozrazuje silný příklon k osmanštině. Je nicméně pozoruhodné, že jak krátký čas si toto nářečí osvojil a že se čagatajščina ještě více než sto let po Báburovi držela v Indii jako jazyk dvora a knih. Vámbéry jeho básnické vložky ve svém překladu vynechal jako nepodstatné; chybějí proto i zde.

¹³Míst zvaných Sultánpúr a Máv je několik a uvedené zastávky lze na mapě těžko určit, poznamenává Vámbéry.

jakosti a druhého dne se zotavili. Po té zkušenosti jsme uznali za vhodné poušt' opustit a vrátit se do Mávu, neboť přísloví praví pravdivě: „Cizinec je nevědomý člověk.“ Ve stepi jsme viděli mravence veliké jako vrabci.

Náš doprovod ze Sindhu se lesa bál a já musel do svých lidí vlévat novou odvahu. Postavil jsem deset dělostřelců do čela, deset doprostřed a deset na konec karavany, a tak jsme se s důvěrou v ochranu Boží vydali na cestu. Lidé ze Sindhu nato také nabrali odvahy a šli s námi.

Po rozmanitých nebezpečích jsme tedy po deseti dnech přišli do Učči¹⁴ čili Aučči, kde jsem navštívil šejcha Ibráhíma a přijal jeho požehnání. Vykonal jsem také pout' k hrobům šejchů Džemálího a Dželáního. Počátkem ramadánu (koncem července 1555) jsme obnovili cestu a přišli k řece Kaře čili Kere¹⁵, kterou jsme překročili na voru. Lidé ze Sindhu nám dovolili jít až k Mačváře¹⁶, a tu řeku jsme přepluli na lodích. Na druhém břehu nás čekalo pět set Džátů, ale naše střelné zbraně je polekaly a nezaútočili. Postupovali jsme nerušeně a patnáctého ramadánu (3. srpna 1555) jsme dosáhli města Multánu.

¹⁴Na Walkerově velké mapě Indie uváděné jako Utsch, místečko na levém břehu Pandžnadu, přítoku Indu.

¹⁵Na novějších mapách Indie značena jako Ghara, kterýmžto jménem se označuje i Satladž.

¹⁶Cestou z Učči do Multánu je řeka zvaná Trimba; na řeku jménem Mačvára jsem však nikde nenarazil, poznamenává Vámbéry.

VIII. Co jsem zažil v Hindustánu

V Multánu jsem navštívil jen hroby šejchů Baháuddína Zakaríji, Ruknuddína a Sadruddína. Přijal jsem požehnání od šejcha Muhammada Radžvy, a když mi sultán Mirmírán Mírzá Hasan dal dovolení pokračovat v cestě, zamířili jsme k Láhauru. V Sadkeře jsem navštívil šejcha Hamída, přijal jeho požehnání a v prvních dnech měsíce šavvál (koncem srpna 1555) jsme přišli do Láhauru.

Poměry v zemi byly takovéto. Po smrti Selíma Šáha, syna Šíra chána, někdejšího vládce Hindustánu, nastoupil na trůn Iskender chán. Jakmile se to padišáh Humájún doslechl, opustil Kábul, vedl své vojsko do Indie, zmocnil se Láhauru a utkal se s Iskenderem chánem u Sirhindu. Bitvu vyhrál a ukořistil čtyři sta slonů, k tomu několik děl a čtyři sta vozů. Iskender chán unikl do pevnosti Mánkótu a Humájún za ním poslal Šáha Abú l-Maálího s oddílem vojska.

Humájún sám se odebral do svého sídla v Dillí a rozeslal své důstojníky na různá místa. Uzbeka Iskendera chána poslal do Ágry, jiné do Fírúzsáhu Sambhalu¹, do Bajány a do Karvidže. Válka zuřila na všech stranách, a když jsem dorazil do Láhauru, nechtěl mě místodržitel Mírzá Šáh pustit dál, dokud nespátím padišáha Humájúna. Poslal mu zprávu o mém příchodu a dostal rozkaz poslat mě neprodleně do Dillí. Zatím uplynul celý měsíc nadarmo, ale nakonec nás vypravili s doprovodem. Řeku Sultánpúr jsme překročili na lodích a po dvacetidenní cestě jsme ke konci zú l-ka'da (v polovině října 1555) dorazili cestou přes Fírúzsáh² do hlavního města Indie, zvaného Dillí.

Jakmile Humájún uslyšel o našem příchodu, vyslal nám vstříc chán-i chánána³ a jiné vyšší důstojníky se čtyřmi sty slony a asi tisícem mužů; z úcty a ohledu k našemu slavnému padišáhovi se nám dostalo skvělého přijetí. Téhož dne vystrojil chán-i chánán na naši počest velkou hostinu, a protože je v Indii zvykem udělovat slyšení večer, byl jsem té noci s velkou okázalostí a obřadností uveden do císařské síně. Po svém představení jsem císaři nabídl malý dar, chronogram na dobytí Indie a dva gazely, což vše padišáha velmi potěšilo.

Hned jsem prosil o dovolení pokračovat v cestě, ale nebylo mi vyhověno. Místo toho mi byl nabídnut kuror⁴ a správa okresu Kharčy. Odmítl jsem a znovu prosil, aby mi bylo dovoleno odejít, ale dostal jsem za odpověď jen tolik, že musím zůstat aspoň jeden rok. Odvětil jsem: „Na zvláštní rozkaz svého slavného padišáha jsem vyplul po moři bojovat s bídnými nevěřícími. Zastižen strašlivou vichřicí, ztroskotal jsem u indických břehů; nyní je však mou zjevnou povinností vrátit se a složit svému padišáhovi úcty, a je naděje, že Gudžarát bude brzy vysvobozen z rukou nevěřících.”

Nato Humájún navrhl, že do Istanbulu pošle posla, abych nemusel jet já, s tím jsem však souhlasit nemohl, neboť by to budilo dojem, že jsem to tak úmyslně zařídil. Setrval jsem ve svých prosbách a on nakonec svolil, dodal však: „Jsme teď těsně před třemi měsíci nepřetržitého biršegálu⁵, totiž období dešťů. Cesty jsou zaplavené a neschůdné; zůstaň tedy, dokud se počasí nezlepší. Zatím vypočítej zatmění slunce a měsíce, jejich zeměpisnou šířku a jejich přesné datum v kalendáři. Pomož našim hvězdopřevodcům při zkoumání běhu slunce a pouč nás o bodech rovníku. Až to vše bude hotovo, a zlepší-li se počasí dříve, než ty tři měsíce uplynou, pak odejdeš.”

To vše bylo řečeno slavnostně a rozhodně. Neměl jsem jiné volby než se podrobit svému osudu. Nedopřál jsem si však odpočinku a pracoval jsem dnem i nocí. Nakonec jsem hvězdářská pozorování dokončil a přibližně v téže době padla Ágra do rukou padišáhových. Ihned jsem na tu příležitost napsal chronogram, který se setkal s velkou přízní.

Jednoho dne se při slyšení stočila řeč na sultána Mahmúda z Bhakkaru a já navrhl, aby s ním byla uzavřena úřední smlouva, ahdnáme, s čímž Humájún souhlasil. Listina byla sepsána a císař namočil pěst do šafránu a otiskl ji na papír; to je tughra čili císařský podpis. Listina pak byla poslána sultánu Mahmúdovi.

¹Místo v okrese Murádábádu na severovýchodě Indie.

²Zvané též Fírúzpúr, v Paňdžábu.

³Chán-i chánán, totiž chán chánů, obdoba perského mírimírána a tureckého bejlerbeje. Zde se jím rozumí Bajrák chán, věrný Humájúnův přívrženec a pozdější atabek čili vychovatel Akbarův.

⁴Kuror, deset milionů rupií.

⁵Biršegál, severoindické období dešťů.

Sultán měl velikou radost a jak on, tak jeho vezír Molla Jarí vyjádřili v soukromém listě dík za mé prostřednictví; ukázal jsem ten list jeho Veličenstvu, které mi celé jednání svěřilo.

Ta příhoda zavdala látku ke gazelu, nad nímž byl vládce tak potěšen, že mě nazval druhým Mírem Alím Šírem⁶. Skromně jsem to přízvisko odmítl a řekl, že by ode mne bylo opovážlivé takovou chválu přijmout a že bych se naopak pokládal za plně odměněného, kdybych směl sbírat paběrky po něm. Nato vládce poznamenal: „Budeš-li se v tomto básnictví zdokonalovat ještě jeden rok, nahradíš Míra Alího Šíra v srdcích Čagatajů docela.” Zkrátka Humájún mě zahrnul projevy své přízně.

Jednoho dne jsem rozmlouval s Chošhálem, císařským lučištníkem a zvláštním důvěrníkem vládcovým, znamenitým jinochem. Mívával účast na básnických rozpravách a zavdal mi látku ke dvěma gazelům, které se brzy rozšířily po celé Indii a byly v ústech všech. Stejně štěstí provázelo mou známost s áftábedžím⁷ Abdurrahmánem bejem, dvořanem, který se rovněž těšil důvěře a náklonnosti panovníkově a byl mu stálým druhem v soukromí. I on vstoupil do básnického klání a já na něj složil dva gazely.

Zkrátka básnické rozpravy byly na denním pořádku a já byl ustavičně v císařově přítomnosti. Jednoho dne se mě otázal, je-li Turecko větší než Indie, a já řekl: „Míní-li Vaše Veličenstvo Tureckem vlastní Rúm, totiž provincii Sivas⁸, pak je Indie rozhodně větší; míníte-li však Tureckem všechny země poddané vládci Rúmu, není Indie ani desetinou té rozlohy.” — „Mám na mysli celou říši,” odpověděl Humájún. — „Pak se mi zdá, Veličenstvo,” řekl jsem, „že sedmero krajin, nad nimiž vládl Iskender, totiž Alexandr Veliký, je totožné s nynější říší padišáha tureckého. Dějiny zaznamenávají Iskenderův život a panování, ale není rozumné se domnívat, že by těch sedmero krajin byl skutečně navštívil a osobně spravoval, neboť obydlý svět, totiž čtvrtina dnešního obydlého světa, měří sto osmdesát stupňů zeměpisné délky a od rovníku asi šedesát stupňů šířky. Jeho rozloha podle hvězdářských výpočtů čítá milion šest set šedesát osm tisíc šest set sedmdesát farsachů. Je tedy naprosto nemožné, aby kterýkoli člověk všechny tyto země osobně navštívil a spravoval. Snad vlastnil jen část každé z těch krajin, stejně jako padišáh turecký.”

„Má však vládce turecký državy ve všech těch krajinách?” otázal se Humájún. — „Ovšemže ano,” odpověděl jsem, „první je Jemen, druhá Mekka, třetí Egypt, čtvrtá Aleppo, pátá Istanbul, šestá Kaffa a sedmá Budín a Vídeň⁹. V každé z těch krajin ustanovuje turecký padišáh svého bejlerbeje a kádího, kteří vládnou a spravují jeho jménem. Nadto mi v Gudžarátu vyprávěli kupci Chodža Baši a Kara Hasan — ví jen Bůh, je-li jejich příběh pravdivý —, že když turečtí kupci v Číně zatoužili, aby bylo jméno jejich panovníka vloženo do bajramových modliteb v den bajramu, přednesli tu žádost chákánovi čínskému s tím, že jejich panovník je padišáhem Mekky, Medíny a kibly, totiž směru modlitby, a má tedy nárok, aby jeho jméno bylo do bajramových modliteb vloženo. Chákán, ač nevěřící, měl dost rozumu, aby uznal spravedlnost jejich žádosti, a ihned jí vyhověl; zašel dokonce tak daleko, že chatíba¹⁰ oděl do čestného roucha a nechal jej projet na slonu městem. Od té doby je jméno tureckého padišáha v bajramových modlitbách zahrnuto — a komu, ptám se, se kdy předtím dostalo takové pocty?” Vládce se obrátil ke svým velmožům a řekl: „Jediný muž hodný nést titul padišáha je vskutku vládce turecký, on sám a nikdo jiný na celém světě.”

Jindy jsme rozmlouvali o chánovi krymském a já poznamenal, že i on zastává svůj úřad pod padišáhem tureckým. — „Je-li tomu tak,” řekl Humájún, „jak to, že má právo chutby?” — „Je známo,” odpověděl jsem, „že jen můj padišáh má moc udělovat právo chutby a ražby mince.” To prohlášení, jak se zdálo, všechny uspokojilo a modlili jsme se společně za blaho mého panovníka.

Jednoho dne zamýšlel císař malou projížďku na koni k hrobům svatých šejchů dillíských¹¹ a já ho

⁶Mír Alí Šír Navái (1441–1501), největší básník turkické Střední Asie; psal pod jménem Navái. Jeho skladby se dodnes těší u Turků ve vnitřní Asii velké oblibě.

⁷Áftábe je nádoba na vodu a áftábedží ten, kdo ji drží; vysoká dvorská hodnost ve Střední Asii a později i u Mughalů v Indii.

⁸Autor míní Sivasem staré sídlo Osmanů; v Indii a ve Střední Asii se však Rúmem rozumí obecně Západ, a zvláště osmanská říše.

⁹Turci Vídeň nikdy nedobyli, takže je to z admirálových strany pouhé chlubení. Je možné, že na dalekém Východě došla zpráva o dobytí Vídně víry, neboť Sulejmanova tažení proti Vídni spadají přibližně do této doby.

¹⁰Chatíb, mollá, který v pátek pronáší chutbu čili páteční modlitbu, do níž se vkládají jména chalífy a místního vládce.

¹¹Vámbéry má na tomto místě chybně Láhauru; jde o Dillí.

doprovázel. Navštívili jsme hroby Šáha Kutbuddína, píra dillíského, šejcha Nizáma Valího, šejcha Farída Šakargandže, Míra Chosroua Dihlavího a Míra Husajna Dihlavího. Když se řeč stočila na básnické dílo Míra Chosroua, citoval jsem některé z jeho nejlepších básní a pod jejich vlivem mě napadlo velmi případné dvojverší. Obrátil jsem se k císaři se slovy: „Bylo by ode mne opovážlivé měřit své síly se silami Míra Chosroua¹², ale vnukl mi myšlenku a rád bych své dvojverší Vašemu Veličenstvu přednesl.”

— „Poslechněme si je,” řekl Humájún, a já přednesl toto:

Vpravdě veliký je jen ten, kdo se spokojí se svým denním chlebem. Neboť je šťastnější než všichni králové země.

„Při Bohu,” zvolal panovník, „to je vsutku vznešené!”

Není mým cílem rozepisovat se zde o svých básnických výplodech, nýbrž spíše ukázat, jak Humájún básnictví cenil.

Jindy jsem vyhledal Šáhina beje, strážce císařské pečeti, a požádal ho, aby se přimluvil a vymohl mi dovolení k odjezdu. Abych nepřišel s prázdnou, přinesl jsem mu dva gazely a naléhavě ho prosil, aby se za mne přimluvil. Šáhin bej slíbil, že udělá, co bude moci, a jednoho dne mi vsutku přinesl radostnou zprávu, že mé žádosti bylo vyhověno, že se však ode mne očekává, že ji podám formálně ve verších. Období dešťů už bylo u konce; napsal jsem panovníkovi a přiložil dva gazely, což mělo žádaný účinek, neboť jsem obdržel nejen dovolení odejít, ale i dary a ochranné listy.

Vše bylo k odjezdu připraveno. Humájún udílel slyšení v pátek večer, a když opouštěl svůj zámek rozkoše, zvolal muezzin ezán právě ve chvíli, kdy císař sestupoval po schodišti. Bylo jeho zvykem pokleknout ve svatě úctě, kdekoli to zvolání zaslechl. Učinil tak i tentokrát, ale naneštěstí spadl o několik schodů níž a utrpěl těžká zranění hlavy a paže. Vpravdě praví přísloví po právu: „Proti osudu není ochrany.”

V paláci zavládl zmatek, ale dva dny se věc držela v tajnosti. Navenek bylo ohlašováno, že se vládce těší dobrému zdraví, a mezi chudé se rozdávaly almužny. Třetího dne, totiž v pondělí, však svým zraněním podlehl¹³. Dobře praví korán: „Od Boha přicházíme a k němu se vracíme.”

Jeho syn Dželáluddín Akbar¹⁴ byl tehdy na cestě za Šáhem Abú l-Maálím v doprovodu chán-i chánána¹⁵. Byl o smutné události ihned zpraven. Chánové a sultáni byli zatím v největším zděšení a nevěděli, jak si počínat. Snažil jsem se je povzbudit a vyprávěl jsem jim, jak při smrti sultána Selíma zachránila situaci moudrost Pírího paši, kterému se podařilo zabránit, aby se zpráva o smrti rozhlásila. Navrhl jsem, aby podobnými opatřeními udrželi vládcovu smrt v tajnosti, dokud se princ nevrátí.

Té rady bylo uposlechnuto. Díván, totiž státní rada, se sešel jako obvykle, velmoži byli svoláni a veřejně bylo oznámeno, že císař hodlá navštívit svůj venkovský zámek a pojedje tam na koni. Zakrátko se však oznámilo, že pro nepříznivé počasí bylo nutno výlet odložit. Nazítří bylo ohlášeno veřejné slyšení, ale protože mu hvězdopřislovci nevěstili nic dobrého, muselo být i to odvoláno. To vše však vojsko poněkud znepokojilo, a tak se v úterý uznalo za vhodné dopřát mu pohled na jeho panovníka. Muž jménem Molla Bí, který se nebožtíku císaři nápadně podobal, jen byl poněkud drobnější postavy, byl oděn do císařského roucha a posazen na trůn zvlášť k tomu účelu zřízený ve velké vstupní síni. Tvář a oči měl zahaleny. Za ním stál komoří Chošhál bej a před ním první tajemník, zatímco mnoho důstojníků a hodnostářů i lid od řeky se při pohledu na svého vládce radostně klaněl za zvuků slavnostní hudby. Lékaři byli štědře odměněni a v panovníkovo uzdravení uvěřili všichni.

Rozloučil jsem se se všemi velmoži a se zprávou o císařově uzdravení jsem asi v polovině měsíce rabí al-avval (koncem ledna 1556) dorazil do Láhauru. Bylo to ve čtvrtek. Cestou přes Sónípat, Pánípat, Karnál a Thánésar jsem přišel do Sámány¹⁶, kde jsem místodržiteli sdělil, že padíšáh Humájún uděluje

¹²Mír Chosrou Dihlaví, totiž z Dillí (1253–1325), jeden z největších básníků Indie. Psal persky, jazykem, který do Indie přišel s islámem.

¹³Humájún zemřel na následky pádu 27. ledna 1556. Autorovo pořadí dnů — pád v pátek večer, smrt v pondělí — se s tímto datem shoduje.

¹⁴Dželáluddín Akbar (1542–1605), tehdy třináctiletý; vládl padesát let a proslul jako největší z mughalských císařů. Zemřel v Ágře, patrně na úplavici.

¹⁵Totíž Bajráma chána.

¹⁶Na dnešních anglických mapách Indie se tato jména uvádějí v téměř pořadí jako Sonpat, Panipat, Karnal, Tanesar a Samana, na cestě z Dillí do Láhauru.

slyšení a těší se dobrému zdraví¹⁷. Odtud jsem šel sirhindskou cestou do Mačhíváry¹⁸ a Bačhuváry¹⁹, přeplavil se přes Sultánpúr na lodi a nuceným pochodem se vrátil do Láhauru.

Princ Dželáluddín Akbar mezitím nastoupil na trůn a v Láhauru i na mnoha jiných místech bylo jeho jméno vloženo do pátečních modliteb. Mírzá Šáh, místodržitel láhaurský, mi však nedovolil odejít; tvrdil, že dostal od nového císaře rozkaz, aby nikomu nebylo dovoleno jít do Kábulu a Kandaháru. Jediná cesta tedy byla vrátit se k císaři, a tak jsem dojel až do Kalánaury, kde jsem se s Dželáluddínem Akbarem a s chán-i chánánem setkal právě naproti pevnosti Mánkótu²⁰. Prostřednictvím Molly Píra Muhammada²¹, chodži Bajráma chána, mi bylo sděleno, že během mezivládí mám zůstat, kde jsem, a že mě zakrátko ustanoví do nějakého úřadu buď v Hindu, nebo v Sindhu, podle toho, čemu dám přednost. Pospíšil jsem si předložit ferman, který mi dal nebožtík padišáh, a zároveň jsem mu věnoval chronogram na smrt jeho otce. Mé verše se mírzovi zalíbily, a když prozkoumal otcův ferman, dal mi dovolení pokračovat v cestě; vymínil si však, že pocestuji ve společnosti čtyř bejů, které se chystal poslat s vojskem do Kábulu.

Abú l-Maálí²², který byl mezitím zajat, byl uvězněn na láhaurském hradě. Za svůj chronogram jsem dostal na cestovní výlohy lak²³ a začal jsem se chystat na cestu se čtyřmi beji.

Z mnoha podivných a podivuhodných věcí, které jsem v Indii viděl, musím několik zmínit. Nevěřící se v Gudžarátu nazývají Baniáni a v Indii Hindové. Nepatří k ahl al-kitáb²⁴ a věří v osud, *kidam al-álam*. Když muž zemře, jeho tělo se spálí na břehu řeky. Zanechá-li nebožtík ženu, která už nemůže родit, neupaluje se; není-li však za tím věkem, je upálena bez výjimky. Nabídne-li se žena k upálení z vlastní vůle, slaví to příbuzní s velkým jásotem. Kdyby muslimové zasáhli a sebeobětování násilím zabránili, osud prý velí, že musí zemřít jejich král a žádný jiný nesmí být pozdvižen. Z toho důvodu bývají při takových příležitostech vždy přítomni padišáhovi důstojníci, aby zabránili jakémukoli násilí²⁵.

Jiný podivný obyčej je užívání krotkých gazel při lovu. Na parohy se jim lehce přehodí oko a pak se zaženou mezi gazely divoké. Podobné hledá podobné a ty divoké se brzy ke svým krotkým druhům přitočí a přiblíží hlavy těsně k jejich. Oko, které má krotké zvíře na parozích, padne druhému přes hlavu a strhne je dolů. Čím víc se zmítá, tím víc se zaplétá a uniknout nemůže. Tento způsob se užívá po celé Indii.

Buvolů je ve stepích hojnost. Loví se se slony. Na hřbet slona se postaví koše, v nichž se ukryje několik mužů. Tak projíždějí plání, a jakmile slon buvola dostihne, napadne ho zuby a drží, dokud lovcí neseskočí a nezmocní se ho. Divocí tuři, kutasové²⁶, se loví podobně, ale jsou mnohem silnější než ostatní zvířata svého druhu a jejich jazyk prý má takovou sílu, že jím mohou zabít člověka. Císař Humájún mi jednou vyprávěl příběh o tom, jak jeden takový divoký tur dostihl muže a jazykem ho stáhl z kůže od hlavy k patě. Císař za pravdivost toho příběhu ručil přísahou. Nejlepší kutasové se nacházejí v zemi Bahraič; snad proto se jim říká bahrí-kutas, totiž mořští kutasové, ačkoli nesporně náležejí mezi zvířata pozemská. Mohl bych vypočítávat ještě mnoho zajímavých a podivných věcí, které jsou v Indii k vidění, ale zdrželo by mě to příliš dlouho.

Asi v polovině rabí al-avval jsme vyrazili ke Kábulu. Láhaurskou řeku jsme přepluli na lodích a zakrátko jsme přišli k jinému velkému toku, který bylo třeba překročit. Protože poblíž nebyly žádné lodě, postavili jsme vor ze sudů a sedadel a podařilo se nám dostat na druhý břeh. Dále jsme přišli do Bahary, kde bylo nutno překročit další řeku, tentokrát na lodích. Když jsem tamnímu místodržiteli, chodžovi, pověděl, co Akbar nařídil, zvolal: „Buď Bůh milostiv! Protože padišáh zemřel, nevybrali jsme

¹⁷Nápadná je bezostyšnost, s níž se tato lež šíří k politickému účelu, poznamenává Vámbéry.

¹⁸Mačhívára, město v Paňdžábu v Ludhijáně.

¹⁹Snad Bačhrévan, město v Audhu.

²⁰Tvrz vystavěná Selímem Šáhem v pohraničních horách Šiválických.

²¹Pír Muhammad, Akbarův učitel a vychovatel; autor jej nazývá chodžou Bajráma chána.

²²Abú l-Maálí, sajjid z Kašgaru, který roku 1551 vstoupil do Humájúnových služeb. Vzbouřil se proti Akbarovi a zmocnil se Kábulu, byl však poražen a uvězněn v Láhauru; zemřel roku 1563.

²³Lak, sto tisíc. Zde jde o rupie; Vámbéry převádí lak i kuror v kapitole XIV na libry.

²⁴Doslova lid Knihy; nemají tedy žádnou ze čtyř svatých knih, totiž koránu, Tóry, evangelií a žalmů, a jsou proto pohané.

²⁵Upalování vdov, satí, zarážili v nedávné době Angličané; je příznačné, že se Mughalové snažili ten obyčej omezit už dávno předtím, poznamenává Vámbéry.

²⁶Kutas, zvaný též chutaz a kudaz, druh rohatého dobytka, totiž jak. Jeho ocasu se užívá jako ozdoby zavěšované koni na krk.

daně; lidé je dosud dluží. Rozešlu posly, peníze vyberu a odevzdám je tobě.” Mír Bábu a ostatní bejové, kteří byli ve společnosti, se spolu poradili a usoudili, že protože Šáh Abú l-Maálí uprchl z láhaurského vězení a mohl se uchýlit ke svému bratru Kihmerdovi bejovi do Kábulu, nebylo by pro ně bezpečné otálet; navrhli však, abych na vybrání daní počkal já a vydal se za nimi, jakmile budu moci.

Namítl jsem však, že cesty jsou nejisté a nebezpečné a že bude mnohem lépe držet se všichni pohromadě. Řídil jsem se zásadou, že „spokojená mysl bude nasycena a lakotný člověk pokořen”. Vzdal jsem se tedy nároku na ty daně a pokračoval v cestě s ostatními. Když jsme na lodích překročili řeky Chóšáb²⁷ a Nílab²⁸, vstoupil jsem na půdu Bachtaru²⁹.

²⁷Chóšáb je jméno města v Paňdžábu na řece Džihlamu, nikoli jméno řeky samé, jak autor uvádí.

²⁸Nílab, modrá voda, nemůže být řeka Kábul, poznamenává Vámbéry.

²⁹Vámbéry ztotožňuje Bachtar-zemín, zemi Bachtar, s Baktrií; autor tím však míní kraj kábulský.

IX. Co jsme zažili v Bachtar-zemínu, to jest v Kábulistánu

Počátkem měsíce džumádá al-úlá (v polovině března 1556) jsme opustili řeku Nílab a obrátili se ke Kábulu. Ze strachu před Afghánci pod Adamem chánem jsme urazili rychlý pochod nocí a za rozbřesku dorazili k patě hory. Do té chvíle nás Afghánci nespátřili, ale než jsme vystoupili na vrchol, shromáždily se jich tisíce. Chopili jsme se pušek a s pomocí Boží se nám podařilo jim uniknout; přišli jsme do města Peršuéru, to jest Pěšávaru. Zakrátko jsme překročili Chajbarský průsmyk a dosáhli Džušaje.

V horách jsme viděli dva nosorožce, kerkedany¹, každého velkého jako malý slon; mají na nose roh asi dva palce dlouhý. V Habeši jsou tato zvířata mnohem hojnější.

Vzápětí jsme dorazili do Laghmánu² a po velmi úmorné cestě Hazárskou zemí³ jsme vstoupili do Kábulistánu a do jeho hlavního města Kábulu. Navštívil jsem zde dva Humájúnovy syny, Mehemmeda Hakíma Mírzu a Farrucha Fála Mírzu; viděl jsem také Mun'ima chána, a když jsem předložil Humájúnův ferman, dostalo se mi mnoha poct.

Kábul sám je krásné město, obklopené horami pokrytými sněhem a sady rozkoše s bublajícími potůčky. Všude vládla radost a veselí, hodování a hostiny byly na denním pořádku. V každém koutě pestře odění, útlí Lúliové⁴ lákali hudbou a zpěvem, aby se člověk přidal k veselému davu; lid vsutku, jak se zdálo, nemyslel na nic než na rozkoš a požitek.

Kdo by toužil po hurisách a po ráji, když ho šťastný osud zavedl mezi kábulské Lúlíje?

My jsme však na takové lehkomyšlnosti neměli čas; naším jediným cílem a snahou bylo dostat se co nejdříve domů. Mun'im chán poznamenal, že cesty jsou zaváté, že Hindúkuš nelze nikterak překročit a že bychom udělali mnohem lépe, kdybychom v Kábulu několik dní počkali; rychle jsem však odvětil, že lidé hory přemohou, umíní-li si to.

Nato místodržitel přikázal Míru Nezímu, náčelníkovi Faráších a Pašajů, aby mě doprovodil, a jeho muži měli převést naše koně a náklad bezpečně přes horský průsmyk. Vyrazili jsme tedy počátkem džumádá al-úlá⁵ a přišli do Karábágu⁶ a odtud do Čarikáru a do Pervány čili Mervanu.

To byl Nezího rodný kraj. Shromáždil své lidi a ti nás převedli na druhou stranu hory. Byl to velmi obtížný přechod, ale zvládli jsme jej téhož dne a strávili noc ve vesnici pod průsmykem.

¹Kerkedan, obvykle překládané jako nosorožec. Bábur se o tomto zvířeti zmiňuje pod jménem *gherek* a popisuje je jako velké asi jako buvol.

²Snad správněji Lughmán, východně od Kábulu.

³Hazára je jméno horské krajiny severovýchodně od Pěšávaru; také jméno íránsko-mongolského kmene sídlícího mezi Herátem a Kábulem.

⁴Lúlí je ve Střední Asii jméno cikánů; k tomu kmeni náležely tanečnice a zpěvačky i nevěstky. Totéž bývalo i v Turecku.

⁵Měsíc je v předloze uveden podruhé; z běhu cesty plyne, že tentokrát jde zřejmě o džumádá al-áchira, tedy duben 1556.

⁶Kará-bágh, černá zahrada, na mapách značeno pouze jako Bágh. Čarikár leží severně od Kábulu a Pervána tímž směrem jako stejnojmenný průsmyk pod Hindúkušem. Autor nešel cestou dnes obvyklou přes Dendánšiken, lamač zubů, nýbrž tou druhou, položenou více k východu, kterou se ubíral Bábur.

X. Jak je to s Badachšánem a Chatlánem

Počátkem měsíce radžabu (v polovině května 1556) jsme přišli do města Anderábu a odtud jsme putovali Badachšánem do Tálíkánu, kde jsem měl rozmluvu se Sulejmanem Šáhem¹ a jeho synem Ibráhímem Mírzhou. V den našeho příjezdu nám vyjel mírzá vstříc a přijal mě ve své zahradě rozkoše; nabídl jsem mu několik darů a gazel. Mírzá, který básnictví rozuměl, vstoupil se mnou do básnického klání a nazítří mě představil svému otci, jemuž jsem rovněž nabídl dary a gazel. I vládce mi věnoval mnoho pozornosti a zahrnul mě projevy přízně.

Mezi Pírem Muhammadem chánem, vládcem balchským, a Barakem chánem, vládcem transoxanským, panovalo nepřátelství a cesty byly nejisté; tím spíše, že mladší bratr Píra Muhammada pozdvihl vzpouru v Kundúzu, Kavádijánu a Termedu, kteréžto kraje byly teď ve velikém zmatku. Poradili mi tedy, abych cestoval přes Badachšán a Chatlán²; Sulejman i jeho syn mi darovali koně a čestná roucha a nadto mi dali doporučující list pro Džihángíra Alího, vládce chatlánského, který si vzal jeho mladší sestru. A tak jsem putoval do Kišmu, hlavního města Badachšánu³.

Viděl jsem vládcovu zahradu rozkoše i Humájúnovu zahradu Dóáb a pokračoval jsem z Kalaj Zafaru⁴ do Rustáku a odtud do Bender Senti⁵. K Dallí v Chatlánu jsem se přiblížil od kašgarské, totiž východní strany, vykonal jsem pouť k hrobu sajjida Alího Hamadáního a odtud jsem šel do Kuláby⁶, kde jsem se setkal s Džihángírem Alím chánem; když jsem předložil svůj doporučující list, dal mi doprovod padesáti mužů, aby mě dovedli do Čársúje, kde jsem překročil Pul-i Sengín⁷, totiž Kamenný most, a muže, kteří nás doprovázeli, jsem propustil.

¹Sulejman Šáh byl synem chána Mírzy Moudrého, Bábuřova bratrance. Roku 1508 uchvátil trůn badachšánský a později jej Humájún ustanovil vládcem nad celým územím horního Amudarji.

²Z politických poměrů, o nichž byla řeč, je zřejmé, proč autor zvolil tuto velmi obtížnou okliku přes Badachšán — touž cestou táhl Šejbání chán, Bábuřův protivník, za svého tažení proti Chosrouovi Šáhovi. Část starého Chatlánu, zvaného také Chotl, náleží dnes ke kulábskému kraji.

³Hlavním městem Badachšánu je dnes Fajzábád; Kišm učinil svým sídlem Sulejman Šáh.

⁴Kalaj Zafar, Hrad vítězství, leží na Kokče, přítoku Amudarji.

⁵Dnes Senti, na levé straně Pandže.

⁶Dnes Kuláb, na přítoku Amudarji.

⁷Čársúj ani Pul-i Sengín nejsou na žádné novější mapě k nalezení; protože však autor ztotožňuje Hisár s Čaganijánem, totiž klade první do državy druhého kraje, lze mít za to, že hranicí Transoxanie byla tehdy řeka Kafirnihán.

XI. Události v Túránu, to jest v Transoxanii

V den, kdy jsem překročil most, jsem poprvé vstoupil na transoxanskou půdu. Po dni odpočinku jsem se vydal do Bazar No, totiž Nového trhu, a odtud do místečka zvaného Čiháršembe, kde jsem navštívil hrob chodži Jakúba Čarchího. Potom dále do Čaganijánu, totiž do Hisáru-i Šádmánu¹. Navštívil jsem Timura Sultána, kagalgu² uzbeckých vládců, a minul horu Sengirdek³, kde stále prší a kde se pod horou tvoří značný potok; podivil jsem se podivuhodným dílům Božím. Další zastávkou byl Sehri-Sebz, totiž Keš, kde jsem se setkal s Hášimem Sultánem; ten mi dal dovolení pokračovat v cestě do Samarkandu. S velkými obtížemi jsme překročili horu⁴ ležící mezi oběma posledně jmenovanými místy, dotkli jsme se městečka Mazáru a počátkem ša'bánu (v polovině června 1556) jsme dosáhli Samarkandu, který je učiněný ráj.

Zde jsem spatřil Baraka chána⁵, správněji zvaného Nauruz Ahmed, který mi za mé ponížené dary dal koně a čestná roucha. Byl to týž Barak chán, jemuž jeho Veličenstvo padišáh poslalo po šejších Abdullatífovi a Dádašovi děla a pušky. V době mého příchodu byl Abdullatíf chán, vládce samarkandský, mrtev⁶ a Barak zaujal jeho místo. Pír Muhammad chán v Balchu a Burhán sajjid chán⁷ v Buchaře se prohlásili za nezávislé a první starostí Barakovou bylo tuto věc urovnat. Začal tím, že se zmocnil Samarkandu, a postoupil k Šahr-i Sebz, kde byla svedena velká bitva, v níž padl kethüda osmanských vojáků. Potom dobyl tvrz a táhl k Buchaře, kterou oblehl. Sajjid Burhán, vládce bucharský, uzavřel s Barakem mír, místo mu přenechal a stáhl se do Karakulu, kde tehdy vládl bratr Píra Muhammada chána. Ten mu však místo postoupil.

Když Barak chán vstoupil do Samarkandu, byl aga Osmanů⁸ právě s několika muži na cestě do Turecka; dali se směrem na Taškent a Turkeistán. Také Ahmed Čauš se chystal vrátit do Turecka přes Bucharu a Chórezm, neboť část janičářů vstoupila do služeb sajjida Burhána a zbytek se přidal k jeho synovi. Asi sto padesát jich zůstalo věrno Barakovi chánovi. Když mi to vše sdělil, dodal: „Stojím teď před jeho Veličenstvem sultánem tureckým jako lhář, neboť nemohu nic; pomůžeš-li mi však, snad se ještě něco zmůže.“ Nabídl mi správu provincie, ale já řekl, že s tak malým vojskem nelze nic pořídit a že nadto nemohu bez souhlasu svého padišáha v té věci hnout prstem. Nato navrhl, že vyšle posla k Vysoké Portě, aby věc vyložil. Vskutku už byl rozhodnut poslat Sadra Álema, potomka chodži Ahmada Jasavího⁹, a dal mu list, v němž vyjádřil ochotu napříště splnit každé sultánovo přání. Mne však propustil.

Za svého pobytu v Samarkandu jsem vykonal pouť k hrobu proroka Daniela, k místu Chidrovu, totiž Eliášovu, k plášti a dřevěným střevícům Prorokovým a také ke koránu, který prý psal vlastní rukou Alí¹⁰. Kromě těch míst jsem navštívil hroby těchto šejchů a mudrců: původce *Hidájetu* Abú Mansúra Máturídího, Šáha Zinde, chodži Abdulláha, chodži Abdího-bírúna, chodži Abdího-derúna, Čopan-aty a Kázízade z Rúmu, a také hrob čtyř set čtyřiačtyřiceti tisíc transoxanských mudrců.

Ale vraťme se k Barakovi chánovi. Jednoho dne, když jsme spolu rozmlouvali, otázal se mě, které ze všech měst, jež jsem navštívil, se mi líbilo nejvíce. Odpověděl jsem touto slokou:

¹Hisár, ležící na soutoku Ilek a Chanka-darji, dříve znám jako Hisár-i Šádmán.

²Patrně starobylý titul, který se v této podobě v žádném slovníku neuvádí.

³Sengirdek se na novějších mapách Střední Asie mezi Sehri-Sebzem a Sari-Asijou, Žlutým mlýnem, uvádí jako jméno potoka a místa, nikoli však jako jméno hory. *Seng-girdek* znamená kamenný stan.

⁴Musí to být hora Karatepe, Černý vrch.

⁵Barak chán, syn Mahmúda chána, kterého porazil Šejbání. Pocházel ze stepí na severovýchodě Transoxanie, a když mu nahrála špatná vláda Burhána chána, vpadl se svými jezdci, Kirgizy a Kalmyky, do země a zmocnil se hlavního města Samarkandu. Zemřel roku 963, tedy 1556. Příběhy jeho panování, které autor uvádí, jsou pro nás tím cennější, že se o nich nikde jinde nedočítáme.

⁶Zemřel roku 959, tedy 1552.

⁷Zkráceně zvaný Burhán chán, strýc Obejdulláhův. Panoval jen krátce a zemřel roku 964, tedy 1556 nebo 1557.

⁸Aga Osmanů byl titul velitele janičářů, které sultán Sulejman poslal z Istanbulu do Samarkandu na podporu moci východních Turků. Autor se zde tedy nečekaně setkal se svými krajany.

⁹Chodža Ahmad Jasaví, patron Turkeistánu, jehož hrob v Aulija Atě dodnes horlivě navštěvují poutníci.

¹⁰Vámbery se v Samarkandu nedozvěděli nic o plášti a dřevěných střevících Prorokových, opis koránu však ještě viděl v Timurově mauzoleu. Ačkoli jde o velmi starý rukopis psaný kúfským písmem, nepochází ani od chalífy Alího, ani od chalífy Osmana; do Turkeistánu jej přinesli potomci chodži Ahrára a ze Samarkandu jej Rusové odvezli do Petrohradu.

Daleko od domova nikdo netouží po ráji. Neboť v jeho očích je rodné město přednější i nad Bagdád.

„Dobře jsi promluvil,” řekl chán.

Pokud jde o poselstvo do Istanbulu, Sadr Álem chtěl jít přes Turkestán; když mu však pověřili, že nogajský kmen Mangytů páše na cestujících násilí a že cesty se hemží lupiči a loupežníky, kteří muslimům nedávají pardon¹¹, nýbrž plení a zle nakládají s každým, kdo jim přijde do cesty, rozhodl se cestovat přes Bucharu. Naneštěstí právě tehdy přišla zpráva, že sajjid Burhán znovu vyhlásil válku Barakovi chánovi a že Barakův syn Chórezm Šáh byl napaden. Barak chán mi nato poradil, abych zůstal v Gidžduvátu, dokud se posel nevrátí. Nedojde-li k nepřátelství, můžeme jít tou cestou, jinak máme čekat, až někoho pošle, aby nás bezpečně provedl Bucharou. S tím jsem souhlasil.

Pátého ramadánu (v polovině července 1556) jsme vyrazili, dotkli se Kaly a Kermine, překročili samarkandskou řeku¹² u Dóábu, a tak jsme dorazili do Gidžduvátu¹³, kde jsem navštívil hrob chodži Abdul Chálíka.

Protože mírzá nebyl na místě a nebylo o něm možno nic zjistit, šli jsme dál do Pul Rabátu. Vojska prince Chórezma Šáha se zatím připravila k bitvě. Náhle nás oslovil chán Alí bej, princův vychovatel, otázkou, kam jdeme. Když jsem odpověděl, že do Buchary, řekl: „Sajjid Burhán, vládce bucharský, hrozí útokem na prince Chórezma Šáha a my tě prosíme, abys nám pomohl.” — „Jakže!” zvolal jsem. „My nepomáháme nikomu; Barak chán nás o to nežádal, naopak nám uložil, abychom šli do Gidžduvátu a tam vyčkali návratu poslova.” A tak jsme pokračovali v cestě.

Když jsme se blížili k Mináru, totiž Věži, vyřítilo se na nás asi sto červenokabátníků¹⁴ s křikem: „Ve jménu mírzově, obraťte se!” a zároveň udeřili jednoho z mých druhů. Ihned jsme se chystali k boji, když tu vyskočil jeden sajjid a poručil Uzbekům, aby přestali. Obě strany se zdržely a sajjid oznámil, že nás mírzá pozdravuje a žádá, abychom nešli dál, nýbrž přihlíželi z povzdálí. Byli jsme tedy nuceni obrátit se zpět. S deseti svými druhy jsem měl s mírzou rozmluvu; opakoval svou žádost, abychom mu pomohli, ale já znovu odmítl, načež nám bylo násilím odebráno deset pušek a bylo nám přikázáno zůstat pouhými diváky. Princovo vystupování bylo velmi zpupné, dokud nepřitele nespátřil, neboť jak praví přísloví:

Vlastní pěst je vždycky ze železa, dokud nedostaneme první ránu přes ucho.

Sotva se však z protější strany objevil sajjid Burhán, ustoupil princ přes most do rabátu, totiž do karavanseráje. Já šel dál se šesti druhy, které jsem zanechal na dvoře kiosku. Sajjid Burhán postupoval s tisícem kyzyl-ajaků, totiž rudonohých, mladíků z Buchary, a se čtyřiceti tureckými lučištníky, tedy k válce dobře vyzbrojen. V okamžiku prince porazil; ten, raněn kulkou, dal se na útěk a zanechal na bojišti své korouhve, hudební i jiné vojenské nástroje. Ze tří mých druhů, kteří prchali s princem, byl jeden raněn kopím a brzy nato zemřel; a zatímco ostatní ustoupili s Uzbeky do rabátu, kde na ně sajjid Burhán zaútočil, šel jsem vstříc vojsku, abych se poptal po mírzovi, a koně jsem svěřil dvěma mužům.

Doslechl jsem se, že mírzá je ubytován těsně u rabátu, a požádal jsem, aby mě k němu dovedli; a právě když jsem v doprovodu několika mužů přecházel most, zranil mě nějaký ničema šípem. To bylo znamení k všeobecnému útoku; meče se zdvihly na všech stranách a já málem přišel o život.

Naštěstí byli útoku přítomni Osmané sloužící pod chánem; poznali mě a přispěchali mi na pomoc s voláním: „Ten muž je hostem našeho prince, co to má znamenat?” Uzbegi, velitel deseti mužů, útok ihned zastavil a zpravil chána o tom, co se stalo; ten, skvělý jinoch, ke mně pospíšil, objal mě a prosil za odpuštění, neboť jsem se prý do bitvy zapletl náhodou a byl napaden podle přísloví, které praví: „Mokré hoří spolu se suchým.” Pověřil dva důstojníky, aby nás převedli přes most, a při tom přechodu byli napadeni další dva moji lidé a utrpěli rány mečem. Přišel jsem při té příležitosti o krásného koně vedeného na uzdě, o všechno kuchyňské náčiní, o jednoho soumara a o deset jezdeckých koní, které vojáci ukradli.

S velkými obtížemi jsem se dostal přes most; a zatímco jsem opodál odpočíval, poručil chán, aby

¹¹Patřili tedy tehdy k šamanské víře, což je pozoruhodné a snadno vysvětlitelné, uvážíme-li, že za Timura se jak Kirgizové, tak Turkmeni popisují jako pohané.

¹²Jmenuje se Zarafšán čili Kohik.

¹³Gidžduván, nejsevernější město chanátu, na řece Wafkendu.

¹⁴V textu *ala čapan*.

mi na mou počest turečtí vojáci umístění v rabátu místo odevzdali, protože jsme nevinni a prosti vší viny. Když jsem se blížil, zvolal jsem: „Přestaňte bojovat; jsem zde a chán vám pro mne odpustí.“ Tak padl rabát do mých rukou a s ním i část ztracených koní, ale mnoho střelných zbraní bylo ztraceno nenávratně. Moji dva muži, kteří byli v boji zajati, uprchli, a tak jsme pokračovali do města, kam jsme té noci dorazili.

Sajjid Burhán ke mně promluvil takto: „Buď mým vůdcem na tomto i na onom světě; tato země bude napříště patřit tvému padišáhovi, ty budeš vládnout v Buchaře a já se stáhnou do Karakulu.“ — „Nikoli,“ zněla má odpověď. „Kdybys mi dal celou zemi transoxanskou, nemohl bych zde zůstat. Věz, ó cháne, že podám Vysoké Portě zprávu o křivdě, která se ti stala, a můj slavný padišáh ti bude milostiv; snad ti bude správa těchto provincií svěřena.“

Ta slova se chánovi zalíbila; vystrojil na mou počest hostinu a prokázal mi mnoho laskavosti, a po celých čtrnáct dní, které jsem v Buchaře strávil, mě každý den navštěvoval v zahradě rozkoše, která mi byla za obydlí. Složil jsem na jeho počest gazel, který ho velmi potěšil a zavdal podnět k mnoha básnickým rozpravám. Když jsem si konečně vyžádal dovolení pokračovat v cestě, žádal po mně, abych mu dal naše železné pušky výměnou za jeho mosazné. Naléhal tak, že jsem byl nucen povolit, a dostal jsem čtyřicet mosazných mušket za všechny železné, které nám zbyly. Musel jsem také vyměnit svého koně vedeného na uzdě za valacha a nadto mu dát dvě vzácné knihy.

Mezitím přijel posel od Baraka chána, omluvil se mi za jeho syna Chórezma Šáha a prostřednictvím Abdula Sultána z Gidždžuvánu uzavřel se sajjidem Burhánem mír. Tak byl pokoj a bezpečí opět obnoven.

Prodlé jsem v Buchaře, abych vykonal pouti k hrobům Baháuddína Nakšbandího, Kázího chána, Čár Bekira, chodži Ibn Hifze Kebíra, Sadra aš-šaríy, Tádže aš-šaríy, sajjida Míra Kelála, duchovního otce Baháuddínova, Sultána Ismáila Sámánovce, Ejúba a Sarachsího; a potom jsem se vydal do Chórezmu.

Naše cesta vedla nejprve do Karakulu, potom do Farábu, kde jsme přepluli Amudarju na lodích, a počátkem měsíce šavválu (v polovině srpna 1556) jsem vstoupil na íránskou půdu, totiž do Chorásánu. Prvním městem, kde jsem se zastavil, byl Čardžúj¹⁵, kde jsem navštívil hrob chodži Mašhada, bratra imáma Alího Músy¹⁶. Potom jsme se dali cestou pustinou¹⁷ do Chórezmu. Ve dne v noci jsme museli vést válku se lvý¹⁸; nebylo bezpečné, aby šel jediný člověk sám pro vodu; ale nakonec jsme po deseti dnech nevýslovné únavy dosáhli Hazáraspu a odtud za pět dní Chivy, kde jsem navštívil hrob Pehlevána Mahmúda Píra.

¹⁵Čardžúj, správněji Čihár-džúj, čtyři potoky, podle čtyř přítoků Amudarji, které tam jsou; tehdy to bylo perské území a k Buchaře bylo počítáno teprve po záboru Abdulláha chána.

¹⁶Jméno šíitského světce v Mašhadu.

¹⁷Tedy po levé straně řeky.

¹⁸Zdá se podivné, že před třemi sty lety bylo v těch končinách tolik lvů, zatímco v novější době po nich není v turkeštánských stepích ani stopy.

XII. Co jsme zažili v Chórezmu a v Dašt-i Kipčaku

Ke konci šavválu (počátkem září 1556) jsme opustili Chivu a za pět dní jsme přišli do Chórezmu, kde jsem se seznámil s Dóstem Muhammadem chánem a jeho bratrem Eš Sultánem¹. Navštívil jsem hroby šejcha Nadžmuddína Kubry, šejcha Alího Rámetína, šejcha Chalvetího Jana, imáma Muhammada Báriího, Sáhíba Kudúrího, Džárulláha Ulamy, Molly Husajna Chórezmího, vykladače koránu, Sajjida Aty a Hakíma Aty.

Když jsem se dozvěděl, že svatý šejch Abdullatíf zemřel ve městě Vezíru, neměl jsem stání, dokud jsem s několika přáteli nevykonal pouť k jeho hrobu. Protože ten světec byl nadto mým duchovním vůdcem v sufismu, přečetl jsem nad jeho hrobem celý korán, abych mu zajistil věčný pokoj a blaženost v ráji. Uvařili jsme také pilaf, totiž rýžový pokrm, a já složil chronogram na památku jeho smrti.

Když jsem obdržel doporučující listy k náčelníkům Mangytů od Hádžiho Muhammada Sultána, Timura Sultána a Mahmúda Sultána, tři synů Agataje chána, vrátil jsem se do Chórezmu, kam mezitím dorazil i šejch Sadr Álem, posel Baraka chána. Naši družinu tvořili kromě nás žena šejcha Husajna Chórezmského, dcera Machdúma-i a'zama, šejchův syn a několik muslimů; cestovali jsme ve vozech. Většina společnosti měla na sobě ovčí kožichy a chtěli, abychom si vzali totéž, neboť, jak říkali, Mangytové² jsou horší než Uzbeci, a když uvidí cizince, mají je neomylně za Rusy³, což je totéž jako říci, že je napadnou. Byli jsme tedy nuceni obléci se do toho cizáckého hávu, neboť, jak jsem řekl na povzbuzenou svým lidem: „Moudrý jde se světem a nedělá si z toho těžkou hlavu.”

Takto vystrojeni jsme vyrazili v prvních dnech zú l-ka'da (počátkem září 1556). Déle než měsíc jsme bloudili po Dašt-i Kipčaku⁴, totiž po kirgizské stepi. Bylo pozdě na podzim a v té roční době tam nespátíš ani ptáka, ani divokého osla, neboť není k nalezení ani stopa zeleně, ani kapka vody. Byla to jedna nekonečná pustina, jedna pustá step.

Konečně jsme přišli k místu zvanému Šám a zakrátko do Saraidžiku⁵, kde jsme potkali několik hádžiů a tři muslimy, kteří byli propuštěni v Samarkandu. Ti poslední byli docela nazí a při pohledu na nás zvolali: „Kam jdete? Astrachaň dobyli Rusové, Ahmed Čauš s nimi svedl bitvu a našeho agu vyplnilo vojsko Arslána Mírzy. Cesta je uzavřena; dejte na výstrahu a vraťte se.” Marně jsem citoval verše:

Jsme jen ubozí žebráci, co zlého se nám může stát? Vždyť deset ozbrojenců neoloupí toho, kdo nemá nic.

Ostatní ze společnosti, zvláště kupci, byli jiného mínění; navrhovali prodlít několik dní v Chórezmu a vyčkat událostí, neboť „spěch je od ďábla a trpělivost od Boha”.

Posel a ostatní muslimové smýšleli stejně, a tak jsem se neochotně vrátil do Chórezmu. Posel se vrátil do Samarkandu, ale všichni ostatní zůstali v Chórezmu, a když se mě Dóst Muhammad chán, vládce chivský, zeptal, kterou cestou hodlám nyní jít, odpověděl jsem: „Půjdu přes Mašhad v Chorásánu do Iráku-i Adžam a odtud do Bagdádu.” Nato chán řekl: „Zůstaň tu s námi. Na jaře vyhledávají Mangytové své pastviny; je možné, že do té doby opustí zemi i Rusové; a pamatuj, cesta do Bagdádu je dlouhá.”

S tím jsem však souhlasit nemohl a na podporu své věci jsem uvedl přísloví: „Milujícím není Bagdád daleko.” Tak musel chán nakonec povolit. Svolil k mému odjezdu, dal mi krásného koně a mým druhům dal vůz, v němž jsme až sem cestovali.

Pokud jde o naši cestu, nejprve jsem zamýšlel jet přes Kaspické moře a Šírván, ale mým druhům se to nelíbilo, protože muslimské vojsko, které se nedávno vydalo z Kaffy⁶, se zapletlo do krvavé války s Abdulláhem chánem, a ten by žádné Turky tou cestou nepropustil. Dále jsme se vyptávali na cesty

¹Dóst Muhammad chán, zvaný prostě Dóst, tehdejší vládce chórezmský, a jeho bratr Eš Sultán byli oba syny Budžugy chána. Jejich sokem o trůn byl Hádžim chán, který oba postupně přemohl a dal usmrtit.

²Kmen Mangytů, dnes patřící k usedlému obyvatelstvu Chivy, vedl tehdy, jak se zdá, ještě kočovný život a sídlil ve stepi mezi Aralským a Kaspickým mořem, kde dnes žijí Kirgizové.

³Kočovníci Střední Asie se Rusů báli, neboť tři roky předtím, roku 1554, dobyl car Ivan Vasiljevič Astrachaň.

⁴Dašt-i Kipčakem, stepí Kipčaků, rozumějí východní spisovatelé step mezi Chórezmem a povolžským územím. Také Ibn Battúta urazil vzdálenost mezi Chórezmem, dnešním Urgenčem, a Saraidžikem za třicet dní.

⁵Saraidžik, místečko na břehu Uralu asi hodinu cesty od Kaspického moře. Jenkinson je roku 1558 nalezl ještě neporušené, Pallas však v minulém století už jen rozsáhlé zříceniny.

⁶Starobylá Theodosie na Krymu.

přes Čerkesko kolem Demir-Kapu, ale doslechli jsme se, že Čerkesové pozdvihli vzpouru. Zbývala tedy jen cesta přes Chorásán a Irák, a o těch krajích jsme se dozvěděli, že perský král žije v dokonalé shodě s naším slavným padišáhem⁷, že by nám však bej kyzyľbašů, totiž šíitský velitel, pravděpodobně zabránil v přístupu k šáhovi.

Pomyslíl jsem si: „Kde nezábívá Bůh, jsou lidské pokusy marné“; a nadto: „Kdo se bojí smrti, ať se nepouští na cesty.“ Když jsem tedy náležitě vzal radu z koránu⁸ a ujistil se, že žádná jiná cesta otevřena není, rozhodl jsem se jít přes Persii.

Velbloudi byli najati a vše bylo hotovo; šel jsem se rozloučit s Dóstem Muhammadem, vládcem chivským, který mimochodem poznamenal, že je docela nemožné, abychom nepřátelskou zemí cestovali se střelnými zbraněmi. Nato jsme polovinu svých zbraní dali chánovi a druhou polovinu jeho mladšímu bratru Eš Sultánovi. Dostali jsme doporučující list k Alímu Sultánovi, bratru Tina Sultána, a dobře zásobeni potravinami a velkými měchy na vodu jsme se s důvěrou v Boha vydali počátkem měsíce zú l-hidždža (počátkem října 1556) na cestu z Chórezmu⁹.

⁷Perským králem byl tehdy šáh Tahmásp a shodou okolností žil se sultánem Sulejmanem v přátelství, neboť asi v té době vyslal osmanský vládce do Kazvínu skvělé poselstvo, jak zaznamenává *Rauzat as-safá* v osmé knize.

⁸*Istichára*, věštba, se koná tak, že se korán otevře namátkou a odpověď dává místo, na něž se otevřel. Jiný způsob je házení kostek nebo namátkové uchopení růžence, kdy o věci rozhodne sudý či lichý počet korálků.

⁹V předloze stojí „na cestu do Chórezmu“; z dalšího je zřejmé, že se míní odjezd z Chórezmu do Chorásánu.

XIII. Jak se nám vedlo v Chorásánu

Z Boží milosti jsme se šťastně dostali přes Amudarju¹ a utábořili se na protějším břehu, kde jsme čekali na příchod zbytku své družiny. Zatímco jsme tam byli, poslala mi žena šejcha Husajna vzkaz, že měla sen, v němž viděla svého otce, svatého Machdúma-i a'zama, jak přišel z Vezíru do Chórezmu v doprovodu jiného svatého mudrce. Když došel do města, oslovil lid, který ho radostně vítal, takto: „Mír Sidi Alí přečtl nad mým hrobem ve Vezíru korán a prosil o mou ochranu. Přišel jsem mu tedy pomoci a bezpečně ho provést Chorásánem.“ Ta zpráva mě naplnila radostí.

Nazítří ráno jsem zrušil tábor a následujícího dne jsme dorazili do Dorumu²; prošli jsme, aniž nás Mahmúd Sultán obtěžoval, a pokračovali do Bagvaje³, kterýžto kraj jsme rovněž minuli, aniž nám Púlád Sultán bránil, a přišli jsme do Nesy⁴.

Zde jsem našel Alího Sultána, bývalého místodržitele mervského a bratra Tina Sultána; předložil jsem mu svůj doporučující list od Eš Sultána a byl mi povolen volný průchod, neboť každý v těch končinách je oddán jeho Veličenstvu našemu padišáhovi. Tak jsme přišli do Baverdu, totiž Abíverdu⁵, a do Túsu, kde jsem navštívil hroby imáma Muhammada Hanífího a básníka Firdausího; a prvního muharramu roku 964 (4. listopadu 1556) jsem dosáhl Mašhadu chorásánského, kde jsem ihned vykonal pouť k hrobu imáma Alího Músy Rizy, knížete chorásánského.

Když jsme kdysi byli na moři za oné veliké bouře, slíbil jsem dát imámovi jeden tomán; nyní jsem svůj slib splnil a zaplatil tomán mutavallímu, totiž správci mešity a mauzolea, a jeden tomán jsem zaplatil i sajjidovi. V Mašhadu jsem zastihl Ibráhíma Mírzu, syna Behráma Mírzy, který tam seděl na trůně, dále Sulejmana Mírzu, syna šáhova, a jeho vekila čili zástupce zvaného Kőkče chalífa, který mě pohostil hostinou.

V hovoru se mě ti pánové ovšem snažili vtáhnout do sporu o nástupnictví a svatost chalífů Alího, Abú Bakra, Omara a Osmana; řídil jsem se však zásadou, že mlčení je nejlepší odpovědí bláznů, a mlčel jsem. Naléhali však, a tak jsem jim pověděl příběh o chodžovi Nasreddinovi, kterého kdysi požádali, aby v mešitě četl korán, a on odvětil: „Zde není to pravé místo.“ — „A nyní,“ řekl jsem, „nepřišel jsem sem, abych se s vámi přel, a odmítám se dát vyslýchat.“ Jen s velkými obtížemi jsem se jich nakonec zbavil⁶.

Jeden z hostů byl bohužel ničema jménem Ghází bej; dal průchod svému hněvu těmito slovy: „Nesluší se posílat takové lidi k šáhovi. Jak víme, že snad nepobijí muže, které jim dáme za doprovod, a pak neuprchnou? Je docela možné, že patří k Osmanům, kteří byli posláni Barakovi chánovi, anebo že nesou tajné dopisy, a bylo by snad radno je prohledat.“

Mírzá Ibráhím ten návrh schválil a nazítří ráno obklopilo karavanseráj dvě stě mužů ve zbroji, kurdžiů, a zajalo nás. Jak praví přísloví: „Koho nelze chytit po dobrém, toho chytí po zlém.“

Každý z nás byl svěřen do opatrování jednomu ze strážných; mne odvedli do příbytku Kőkče chalífy se dvěma mými sluhy. Koně dali na starost jinému muži a ostatní můj majetek byl svěřen do úschovy mutavallímu. Přinutili nás svléknout se, a protože byla zima, hodně jsme trpěli chladem. Druhého dne mi mírzá odebral všechny úřední listiny a různé dopisy, které jsem dostal od rozličných knížat, dal je všechny do vaku a zapečetil.

Když to moji druhové viděli, třásli se o život, ale já je těšil průpověďmi: „Kdo padne bez vlastní

¹Toto místo je zeměpisně obzvlášť zajímavé. Protože autor přišel z Chórezmu na levém břehu Amudarji a řeku na cestě do Chorásánu překročil, míní tu nepochybně staré řečiště, o němž se zmiňuje Abulgází. Amudarja odhaluje po proudu od Čardžúje několik starých koryt a směr, který zde Sidi Alí naznačuje, musí být jedno ze dvou ramen, jež vedla od Hazáraspu nebo od Chankeji jihozápadním směrem do Kaspického moře. Nejspíš šlo o to druhé, neboť bylo tehdy z obou významnější a podle Abulgázího dosáhla na jeho březích vzdělanost značné výše.

²Derum, často zmiňovaný Abulgázím, ležel na staré cestě z Chórezmu do Chorásánu.

³Bagvaj, na téže cestě, dnes však už na mapě není.

⁴Nesa, ve středověku často zmiňovaná, ležela na severu Persie. Její zříceniny poblíž Ašchabadu navštívilo mnoho novějších cestovatelů.

⁵Správněji Abíverd; dnešní Kahka, stanice na zakaspické dráze.

⁶Je dost pozoruhodné, že týž obyčej v Persii dosud panuje; když jsem tu zemi o tři sta let později navštívil přestrojen za Osmana, zakusil jsem mnoho od nevázanosti šíitských fanatiků. Ve dne v noci, na pochodu i na odpočinku, vždycky to byla táž odvěká otázka nástupnictví, o níž se muselo rozprávět. — Poznámka Vámbéryho.

viny, nebude ronit slzy,” a: „Když osud nezapomněl přivést tě na tento svět, nezapomene tě z něho také odvést,” a dále: „Trpělivost je klíčem k poslednímu cíli.”

Odevzdali jsme se tedy klidně svému osudu. O něco později byli všichni až na mne spoutáni řetězy; mne však přísně střežilo pět mužů. Mírzovo jednání mě nemálo trápilo, a ačkoli jsem to zlehčoval, bylo mi velmi těžko u srdce. Napsal jsem gazel, abych se potěšil, a s povzbudivými myšlenkami, jež mi vnukl, jsem usnul; a v polovičním bdění se mi dostalo božského vnuknutí v podobě murabby⁷, kterou jsem poslal mutavallímu. Ta skladba vyvolala mezi tamní šlechtou velké vzrušení.

Přibližně v téže době prohlásil jeden ze služebníků imámových — zda to byla pravda, či přetvářka, nemohu říci —, že viděl ve snu chalífu Alího, který mu uložil, aby šel a Míra Sidi Alího propustil. Zpráva o tom snu se rychle rozšířila po městě a pobouřila lid, jehož náklonnost se teď obrátila zcela v můj prospěch.

Mutavallí a sajjid šli k mírzovi a řekli: „Tento muž přišel na pout’ ke svatyni imámově. Je vázán slibem a touží jít k šáhovi. Protože šáh žije v přátelství s padišáhem tureckým, není správné, abychom tohoto poutníka jakkoli obtěžovali, a to právě ve dnech ášúrá. Je-li ten člověk zrádce, jistě to vyjde najevo, neboť jak praví korán: ‚Zrádce poznáš podle tváře,’ a není tedy třeba dalšího podezřívání.” Slova moudrého muže a sajjidova neminula u mírzy účinkem. Ze své strany jsem mu ukázal, jak nespolehlivé byly zprávy, podle nichž jednal, a abych si jeho přízeň ještě více naklonil, poslal jsem mu tři básně; načež nám zčásti ze strachu před šáhem a zčásti z lítosti nad svým ukvapeným činem desátého dne ášúrá (13. listopadu 1556) vrátil svobodu.

Zahrnul mě dary a vystrojil na mou počest další hostinu. Vrátil nám také koně a šaty; mnoho jiného majetku jsem však nikdy nedostal zpět. Čtyři cenné knihy byly odneseny a celá má korespondence byla poslána v zapečetěném vaku šáhovi po jeho zbrojnoši⁸ Alím bejovi a jednom jasaulovi; převezli ji na káře asi v polovině muharramu řečeného roku (v polovině listopadu 1556).

V téže karavaně s námi cestovala jedna z žen šáhových a jedna z žen Behráma Mírzy; obě se vracely z pouti ke svatyni imámově. Seznámil jsem se s nimi a chovaly se k nám laskavě. Na mou radu si moji druhové počínali vůči družině těchto dam s náležitou zdvořilostí a skromností, pamětlivi rčení: „Pokoj obou světů závisí jen na dvou věcech, na zdvořilosti k přátelům a na lichotce k nepřátelům.”

Když jsme dorazili do Níšápúru, navštívil jsem hroby imámzáde Muhammada Mahrúka a šejcha Attára Faríduddína. Setkal jsem se zde také s Agou Kemálem, vekilem chorásánským, který nás však neobtěžoval. V Sabzaváru jsme narazili na trochu nevraživosti; řídili jsme se však zásadou, že „pes, který štěká, nekouše”, a brzy jsme se těch zapalovačů zbavili a pokračovali v cestě.

⁷Murabba, čtyřverší; báseň složená ze čtyřřádkových slok.

⁸V textu stojí *kapčadži-baši*, což může znamenat vrchního strážce měšce, od *kapča*, měšec, nebo vrchního zbrojnoše, od *kopča*, zbroj.

XIV. Co nás potkalo v Iráku-i Adžam

Když jsme dorazili do provincie Iráku, obešli jsme demávendské pohoří a putovali z Mázandaránu do Bastámu, kde jsme navštívili hroby Muhammada Aftába, šejcha Bájazída Bastámího a šejcha Abú l-Hasana Charakáního. Nazítí jsme dosáhli Dámghánu.

Té noci měl jeden z naší společnosti, Ramadán Zbožný, zvaný Bölük-baši¹, sen. Zjevil se mu Bájazíd Bastámí se čtyřiceti derviši a promluvil takto: „Modleme se za šťastný návrat Míra Sidi Alího.“ Šejch nadto sepsal průvodní list a zapečetil jej, „abychom nebyli cestou obtěžováni“. To byl jeho sen, a když jsem o něm uslyšel, velice jsem se zaradoval a děkoval Bohu za milost, které se nám dostalo; ten vzkaz od mrtvého mi vskutku zachránil život.

Když jsme v Dámghánu navštívili hrob imáma Džafara, pokračovali jsme do Semnánu, kde jsme navštívili hrob šejcha Alá ad-Dauly Semnáního. Na tom místě se nás pokusili vtáhnout do sektářských sporů, ale zdržel jsem své druhy a připomněl jim hadís, který praví: *Ustur zahabak wa zahábak wa mazhabak*², to jest: skryj své zlato, svou cestu a svou víru. A domlouval jsem jim: „Nikdo z vás necestoval tolik co já a zkušenost mě učinila moudrým. Moudrý člověk nedbá na řeči hrubých a nevědomých.“ Uznali moudrost mých slov a zařídili se podle mé rady.

Zanedlouho jsme přišli do Rajje³, kde jsem vykonal pouti k hrobům imáma Abdul Azíma a Bíbí Šahrbánú, choti imáma Husajna. Setkal jsem se tu také s Muhammadem Chudábendem, synem šáhovým, a s kurdžibašim čili vrchním zbrojnošem Sevindekem Agou. Jejich přítomnost měla tuto příčinu. Před časem poslal šáh Ismáíla Mírzu z Kazvínu do Herátu a nyní jej povolal zpět do Kazvínu. Důvod byl ten, že vyšly najevo jisté věci, které se za jeho vlády udály, a na rozkaz šáhův byl jeden z kazvínských velmožů popraven; stejně tak byli na šáhův rozkaz usmrceni někteří Ismáilovi přívrženci. Potom šáh přikázal principi Muhammadu Chudábendovi, aby se před ním dostavil, a kurdžibaši byl poslán, aby ho přivedl. Byl jsem velmi potěšen setkáním s princem, který mě ujistil o neochvějné oddanosti šáhově našemu slavnému padíšáhovi.

Od Rajje nám trvalo měsíc a půl, totiž do konce safaru (do počátku ledna 1557), než jsme dosáhli Kazvínu, hlavního města Iráku⁴.

Když bylo šáhovi oznámeno, že jsme dorazili, nebyl nikomu z nás povolen vstup do města a museli jsme se ubytovat v Sebzegíránu, jedné ze sousedních vsí, pod ochranou Muhammada beje, dívánbeje čili prvního tajemníka velkovezíra Maasúma beje. Vzápětí přišel išik agasi⁵, sepsal naše jména i počet našich koní a dal svým lidem tajný pokyn, aby nás až do dalších rozkazů v noci přísně střežili.

Řekli nám, že šáh je velmi rozhněván, že nás nechali odejít z Mašhadu bez dalšího vyšetřování, a že Kókče chalífa a mír munši, totiž první tajemník, byli proto zbaveni úřadu. V návaznosti na tu zprávu k nám přišel kapčadží⁶ Alí bej z rozkazu jasaula Píra Alího a řekl: „Zdejší lidé mají zlé úmysly; máte-li u sebe nějakou hotovost, dejte mi ji do úschovy, a vysvobodí-li vás Prozřetelnost z této tísně, vrátím vám ji; postihne-li vás naopak zlo, je lépe, aby vaše bohatství padlo do rukou přátel než nepřátel.“

Odvětil jsem však: „Lidé, kteří tak dlouho bloudili po cizích zemích, nenosí při sobě peníze, a kdo se bojí smrti, nepouští se tak daleko od domova. Věřím slovům koránu: ‚Komu je určeno zemřít, nemůže tu hodinu oddálit, a bez dovolení Božího nemůže nikdo zabít.‘“

Stalo se, že šáh mezi tím prozkoumal dopisy, které mu byly dopraveny v zapečetěném vaku, a dámy, jež s námi cestovaly, dosvědčily, že jsme chudí a neškodní lidé. Nadto jsem šáhovi poslal čtyřverší, které se setkalo s velkou přízní, a tak nás propustil na svobodu. Šáh přikázal svému vekilovi⁷ Maasúmovi bejovi, aby mi vystrojil hostinu, po níž mě pohostí on sám. Maasúm bej byl také pověřen, aby mi oznámil

¹Böyük-baši, hodnost mezi janičáři, doslova velitel oddílu.

²Vámberyho přepis tohoto přísloví je porušený. Jde o arabské *ustur zahabaka wa zahábaka wa mazhabaka*: tři slova se liší jen samohláskami a znamenají zlato, cestu a vyznání. Vámbery překládá prostřední slovo jako „mínění“.

³V bezprostřední blízkosti Teheránu.

⁴Musí se tím mínit měsíc a půl od vstupu do Persie, neboť vzdálenost z Rajje, totiž z Teheránu, do Kazvínu lze snadno urazit za dva tři dny. Kazvín byl tehdy hlavním městem Persie.

⁵Işik agasi, vrchní vrátný, jakýsi ceremoniář.

⁶V textu *kapčadži-baši*; viz poznámku v předchozí kapitole.

⁷Doslova zástupce; na dvoře šáhově je to též titul správce kuchyně.

radostnou zprávu, že mohu jít, kam chci; a protože měl být zakrátko vyslán posel k Vysoké Portě, mohl bych, budu-li chtít, cestovat přes Ázerbájdžán, totiž přes Tabríz a Van. Nato jsem požádal, aby bylo mé přání šáhovi tlumočeno. Řekl jsem: „Nejsme vystrojeni na útrapy vanské cesty v zimní době a prosíme, aby nám bylo dovoleno cestovat přes Bagdád“; a té žádosti milostivě vyhověl.

Druhého dne nás šáh pozval na hostinu a já předložil své ponížené dary. Při hodech jsme rozmlouvali o básnictví a jiných předmětech a šáh poznamenal ke svým dvořanům: „Tito muži nevypadají na pletichaře; jsou to jen poutníci a nábožní horlivci.“ A na základě toho soudu byli Kőkče chalífa a mír munši navraceni do úřadu. Dostal jsem koně, dvoje náhradní roucho, žok hedvábí a několik dalších věcí; oba serdarové dostali po dvou čestných rouchách a mých pět průvodců po jednom. Vcelku se k nám šáh zachoval velkoryse a projevil nápadnou úctu k osobě jeho Veličenstva padišáha.

Jednoho dne jsem byl pozván na hostinu do velké hudební síně, kde byli přítomni všichni bejové královského rodu. Abych dal představu o nádheře, která tam byla rozvinuta, zmíním jen, že na výzdobu síně bylo vynaloženo pět set až tisíc tománů. Bylo tam několik set sametových a hedvábných brokátových kobereců, malovaných a vyšívaných obrazovými vzory, množství přepychových polštářů a nádherně umných stanů, baldachýnů a slunečníků.

Júzbaši Hasan bej, jeden z šáhových důvěrníků, se ke mně obrátil a řekl: „Není to vskutku klenotnice?“ — „Je,“ odpověděl jsem, „a přece se bohatství králů neměří jejich zlatem a stříbrem, nýbrž jejich vojenskou mocí.“ Ta poznámka ho umlčela; k předmětu se už nevrátil.

Protože posel už odjel do Tabrízu, byl jsem zdržen o další měsíc; po tu dobu mi šáh věnoval mnoho pozornosti a já trávil značnou část času v jeho přítomnosti. Jednoho dne se odvážil poznámky: „Proč bylo oněch tři sta janičářů posláno z Turecka na pomoc Barakovi chánovi?“ Odpověděl jsem, že nebyli posláni posílit vojsko Barakovo, nýbrž pouze jako doprovod nebožtíka šejcha Abdullatífa, protože je obecně známo, že Čerkesové⁸ zabili na cestě od Astrachaně Babu Šejcha, syna svatého Ahmada Jasavího, a že ta cesta tím byla učiněna nebezpečnou. Kdyby byl padišáh zamýšlel poslat vojenskou pomoc, nebylo by do Buchary šlo tři sta, nýbrž několik tisíc janičářů.

Jindy jsem byl vtažen do náboženského sporu s Mírem Ibráhímem Safavím, jedním z šáhových příbuzných a mudrcem. Rozmluva byla takováto.

Ibráhím: „Proč nás učení muži turečtí nazývají nevěřícími?“

Já: „Praví se, že vaši krajané tupí druhy Prorokovy, a podle ustanovení našeho náboženství je ten, kdo tupí své výše postavené, nevěřící.“

Ibráhím: „To praví imám a'zam, totiž Abú Hanífa⁹, ale podle imáma Šáfíího to patří k přestupkům prominutelným.“

Já: „Rozumím tomu tak, že je u vás obvyčejem obviňovat Á'íšu, ženu Prorokovu, Bůh buď k ní milostiv, z nemravnosti, a protože to vrhá stín na jméno Prorokovo, rovná se to rouhání. Lidé, kteří to dovedou, jsou ve stavu odpadlictví a jejich život je propadlý. Jejich majetek lze zabavit a jejich muže uvrhnout do žaláře. Kdo v té nevěře setrvá, podléhá uvěznění, zřeknou-li se jí však, smějí, bez svých žen, s manželstvím či bez něho ...“

Ibráhím: „Tomu musím odporovat. I v našich očích je každý, kdo Á'íšu obviňuje z nemravnosti, nevěřící a rouhač a odporuje koránu; neboť ve svaté Knize dosvědčuje Bůh Všemohoucí její ctnost. Přesto ji však milovat nemůžeme, protože se postavila proti Alímu.“

Já: „Jak vysvětlíš, že ačkoli hadís prohlašuje ulamá za rovné prorokům lidu izraelského, přece se často stává, že se o nich mluví urážlivě?“

Ibráhím: „Což jméno ulamá nezahrnuje i naše ulamá?“

Já: „Žertem zahrnuje všechny ulamá, ale mimo to je obecně známo, že se o nich říká: ‚Maso ulamá je jedovaté, jejich pach odporný a jíst je znamená smrt.‘ A budou-li je lidé přesto tupit, zaplatí za to na tomto i na onom světě.“

Na to nedokázal odpovědět a já obrátil řeč jinam.

⁸Čerkesové tehdy ještě nebyli muslimy; obrátil je později Ferruch paša. Z tohoto místa je patrné, že poutnická cesta ze Střední Asie do Mekky vedla tehdy přes Astrachan, totiž přes Chórezm a dolní Volhu, a odtud přes Kavkaz a Istanbul do Arábie.

⁹Vámberý má „Ebn Hanífa“; míněn je Abú Hanífa (asi 699–767), zakladatel hanafijské právní školy, největší u osmanských sunnitů.

Šáh mi jednou řekl: „Pověz mi, když jsi tolik cestoval, které z měst, jež jsi navštívil, se ti líbí nejvíce.” A já odpověděl: „Viděl jsem vsutku většinu měst tohoto světa, ale nenašel jsem žádné, které by se dalo srovnat s Istanbulem a Galatou.”

Šáh to nechal projít a pokračoval: „Na kolik tománů odhaduješ celkový důchod bejů a bejlerbejů tureckých?” Odpověděl jsem: „Bejové a bejlerbejové turečtí dostávají plat podle své hodnosti, ale kromě toho mívají obyčejně i soukromý příjem. Jiná knížata odměňují své důstojníky úměrně žoldu pluku, jemuž velí; kdyby se však na tomto základě zakládal plat bejů a jiných důstojníků ve službách císaře tureckého, nešlo by to do tománů, ba ani do laků¹⁰, nýbrž do kurorů¹¹. Abych uvedl příklad: platy, které dostávají bejlerbejové rumelijský, anatolský, egyptský, uherský čili budínský, diyarbakirský, bagdádský, jemenský a alžírský, činí každý sám o sobě tolik, kolik by jiné kníže vynaložilo na celé své vojsko. Tentýž poměr platí i pro všechny ostatní bejlerbeje a přesně odpovídá vyššímu postavení naší vlády. Docela jiný řád je u vojsk pod chány a sultány, neboť tam je vždy jakási nejistota; v Turecku však vojsko patří padišáhovi. Všichni bejlerbejové a důstojníci jsou jeho služebníci a císařský rozkaz je zákon, s nímž si nelze zahrávat¹².”

Při téže příležitosti se někteří z důstojníků zeptali, zda byly listiny, které mi v Mašhadu odebral Ibráhím Mírzá, někdy šáhovi předloženy. Na tu otázku bylo odpovězeno kladně; nechtěl jsem však v té věci pokračovat, pamětliv rčení: „Když zlo spí, proklet buď, kdo je probouzí.” A obrátil jsem řeč jinam.

Dal jsem přednost tomu obhájit svou věc dalším gazelem, který šáh milostivě přijal a který konečně vedl k žádanému výsledku. Dostali jsme dovolení odejít. Napsal list, v němž vyjádřil svou neochvějnou úctu a oddanost jeho Veličenstvu padišáhovi, dal mi další dary a přikázal Nazrovi bejovi, bratru júzbašihó Hasana beje, aby mě na cestě doprovázel.

Za pobytu v Kazvínu jsem vykonal pouť k hrobu imáma Šáhzáde Husajna a počátkem rabí al-avval (počátkem ledna 1557) jsem se vydal na cestu do Bagdádu.

Nedaleko Sultánije jsme minuli Abhar a já se zastavil, abych navštívil hrob Píra Hasana, syna Achího Avrana; pak dále do Kirkánu, kde jsem navštívil hrob Muhammada Demtize¹³, syna chodži Ahmada Jasavího, a odtud do Derghezínu a Hamadánu, kde byly navštíveny hroby Ajn al-Kuzáta a Píra Abú l-Alaje, zbrojnošů Prorokových. V Saadábádu, naší další zastávce, mě přivítal místodržitel a prokázal mi nápadnou pozornost.

Potom jsme se dali cestou kolem hory Alvand a přes Nihávend v Súristánu do Bísutúnu, kde jsem navštívil hrob Kázimův, a ve vsi Vejs al-Karn hrob světce téhož jména. Dále jsme pokračovali do Kasr-i Šírínu a přes Kurdistán k pevnosti Zendžíru.

Zatímco jsme tam byli, velmi nás zaujalo pozorování ptáka humá¹⁴ vysoko na obloze. Má se za to, že je to dobré znamení, a proto nám bylo milo. Někteří se rozhovořili o štěstí, které jeho zjevení věští, jiní o podivných vlastnostech toho ptáka, o němž Sa'dí zpívá:

Humá se od všech ostatních ptáků liší tím, že žije z kostí, a přece není dravec.

Je známo, že se ten pták živí výhradně kostmi. Pověst praví, že humá, než kost rozdrtí, vynese ji vysoko do vzduchu a pustí, takže se roztrhne na mnoho kusů. Potom se na ně snese, rozdělí je na stejné díly a sežobe.

Odtud pochází rčení, kterého se užívá, když perští úředníci vydíráním získají víc, než mohou strávit: „Měli by následovat příkladu ptáka humá a rozdělit kořist na menší, stejné díly.”

Zde v Zendžíru jsem propustil Nazra beje, kterého mi šáh dal za doprovod, a když jsme překročili

¹⁰Lak, sto tisíc; částka užívaná jen v Indii. Vámbéry ji zde převádí na libry, u cestovních peněz v kapitole VIII však jde o rupie.

¹¹Kuror, deset milionů.

¹²Autor tu naráží na lenní soustavu, která ve Střední Asii platila ještě za Vámbéryho pobytu, a právem kritizuje omezenou moc vládců, jež z ní nutně plyne. V Persii se vztah mezi chány a šáhem zakládal na téže zásadě až do docela nedávné doby. Sultáni turečtí byli na vrcholu své moci neomezenými pány své země; na počátku úpadku se však i tam ustavil týž poměr, jak vidíme z počínání derebejů.

¹³Demtiz, ten, kdo má silný, totiž účinný dech, *dem* či *nefes*.

¹⁴Humá, jméno bájněho ptáka, jakéhosi fénixe, který podle pověsti žije ve vzduchu a nikdy se nedotkne země; pokládá se za dobré znamení. Koho tento pták zastíní, tomu je souzeno stát se vládcem. Odtud slovo *humájún*, císařský, přízvisko připisované osobám královským.

velkou řeku Tokuz Olum¹⁵, přišli jsme do Banu čili Šeri Banu. Ke konci měsíce rabí as-sání (koncem února 1557)¹⁶ jsme dosáhli Bagdádu, kde nás nanejvýš pohostinně přijal Chizr paša. Neotáleli jsme však a spěchali dál do Turecka.

¹⁵*Tokuz olum*, devět brodů, není jako jméno velké řeky známo, neboť kromě Tigridu v okolí Bagdádu velké řeky nejsou.

¹⁶V předloze stojí „téhož měsíce“, ačkoli autor vyrazil v rabí al-avval a dorazil v rabí as-sání.

XV. Ostatní naše příhody

Počátkem džumáda al-úlá (počátkem března 1557) jsme na lodích překročili Tigris, a když jsme znovu navštívili tamní svaté hroby, putovali jsme dál. Kolem Kasrí, Semke a Harby jsme přišli do Tikrítu a Mosulu a starou cestou z Mosulu přes Džizre do Nisíbinu. Odtud jsme přes Diyarbakır a Mardin dorazili do Amedu, kde jsem se setkal s Iskenderem pašou; přijal mě nanejvýš vlídně. V hovoru jsem mu pověděl něco ze svých dobrodružství; naslouchal s velkým zájmem a zvolal: „Prošel jsi víc než sám Tamím ad-Darí, a co se týče všech těch divů, které jsi viděl, ty přesahují i sny Balkíjiny a Džihána Šáha.”

Když se mě tázal na rozličné panovníky a vojska zemí, jež jsem navštívil, řekl jsem: „Na celém světě není země jako Turecko, panovníka jako náš padišáh a vojska jako turecké. Od východu k západu se rozneslo jméno osmanských vojsk, neboť vítězství následuje jejich korouhev, kamkoli jdou. Kéž Bůh zachová Turecko v bohatství a zdaru až do dne posledního. Kéž zachová našeho padišáha ve zdraví a štěstí a naše vojska vždy vítězná. Amen!”

Když se mě ptal, zda je naše jméno v těch dalekých končinách známo, odpověděl jsem: „Zajisté, víc, než bys myslil.”

V dalším hovoru jsem se dozvěděl, že k Portě dorazila zpráva o mé smrti a že úřad egyptského admirála byl proto dán Kurdzádemu, sandžakbejovi rhodskému. Pomyslel jsem si: „Ať žije můj padišáh, jiný úřad snadno dostanu,” a utěšil jsem se básnickými výlevy. Důvěřoval jsem ovšem Bohu Všemohoucímu; přesto jsem stále myslel na dobytí Hormuzu a Gudžarátu a domlouval jsem si takto: „Ty bláhové sny ti tak naplnily hlavu, že tě táhnou k zemi; duch toulavý je v tobě tak silný, že nedopřeješ svému tělu odpočinku, dokud se neobrátil v prach.”

Pokračoval jsem v cestě do Turecka v naději, že brzy opět spatřím Istanbul. Když jsme dorazili do Arghini, navštívil jsem hrob proroka Zú l-Kifla; odtud přes Charput do Malatie a k hrobu sajjida Gházího Sultána, tamního rodáka; a zakrátko jsem dosáhl Sivasu, první zastávky na turecké půdě. Alí paša mě tam přijal s nápadnou poctou; zdržel jsem se krátce, abych navštívil hrob Abdul Vahába Gházího a vyhledal Alího Babu, který mi dal požehnání.

Poté jsem pokračoval v cestě do Istanbulu přes kenskou rovinu do Kara Hisáru Behráma Šáha a přes Bozok k Hádži Bektášovi, kde jsem vykonal pouti k hrobům tamních svatých a Balama Sultána; pak dále do Kiršehiru k hrobům Hádžiho Avrana a Ašik paši, kolem Ajase Varsaku do Angory, kde jsme překročili Kyzyl Irmak, totiž Halys, po mostě Čašnegírově¹. Navštívil jsem hrob Hádžiho Bajráma Sultána a jeho děti i Chidra a měl jsem přátelskou rozmluvu s Dženábím pašou. Z Bejbazaru jsme přišli do Boli, dotkli se Modurnu a dále do Kuniku, kde je hrob šejcha Šemsuddína; potom jsme přišli do Taraklı Yenice a Kejve s mostem přes řeku Sakarju, kolem Agadž-Denizu do Sabandže a Isnikmidu² a k hrobu Nebího chodži. Odtud vedla naše cesta kolem Gekivize a Skutari, kde jsem překročil Bospor, a šťastně jsem dorazil do Istanbulu.

Bůh budiž pochválen, že mě bezpečně provedl rozmanitými nebezpečími a přivedl zpět do této nejkrásnější země na celém světě. Uplynuly čtyři roky, roky mnohého žalu a bídy, mnohého strádání a zmatku; nyní však, v tomto roce 964, počátkem radžabu (koncem dubna 1557)³, jsem se opět vrátil ke svým lidem, ke svým příbuzným a ke svým přátelům. Sláva a chvála Bohu, dárci všeho dobrého!

Jeho Veličenstvo padišáh byl právě v Edirne, a tak jsem druhého dne po návratu odcestoval tam, abych mu složil hold. Měl jsem to štěstí, že mě jeho císařské Veličenstvo nanejvýš milostivě přijalo. Vysocí vezírové, a zvláště vezír Rüstem paša, mě zahrnuli laskavostmi. Byl jsem přidělen ke sboru müteferriků, totiž důstojníků ve službě sultánově, s denním příjmem šedesáti akcí. Kethüdo, který mě na cestách doprovázel, byl plat zvýšen o osm akcí a byl jmenován müteferrikem pro Egypt. Jeden z bölük-bašiů dostal osm akcí a ostatní moji průvodci každý šest akcí nad svůj obvyklý žold. Jeden z nich byl jmenován egyptským čaušem a ostatní se přidali k dobrovolníkům. Dostali žold za ty čtyři roky, co byli pryč, a vyplatil jej egyptský poklad.

¹ Čašnegír, číšník; patrně jméno stavitele.

² Isnikmid, dnešní İzmit, zachoval starobylé řecké jméno lépe.

³ Vámbéry klade rok 964 do roku 1556; rok 964 hidžry však trval od 4. listopadu 1556 do 23. října 1557 a radžab připadl na přelom dubna a května 1557.

Ke konci radžabu (koncem května 1557) se jeho Veličenstvo sultán vrátilo do Istanbulu, a v den, kdy vstoupil do konaku v Čatalce, jsem byl jmenován defterdarem, totiž správcem vojenských financí, v Diyarbakıru. Tak nás jeho Veličenstvo ve své milostivé laskavosti všechny potěšilo a uspokojilo.

Kdo chce mít z tohoto vyprávění užitek, necht' pamatuje, že tajemství pravé síly, která nehyne, neleží v marných tuhách po velikosti, nýbrž v mysli klidné a spokojené. Bude-li však z Boží prozřetelnosti vyhnán z domova a donucen bloudit v neznámu a snad i stržen do bouřlivých vln moře protivenství, necht' má stále na paměti, že láska k rodné zemi je hned po víře. Necht' nikdy nepřestane toužit po dni, kdy opět spatří rodné břehy, a necht' vždy věrně lne ke svému padišáhovi. Kdo tak činí, nezhyne v cizině; Bůh mu dá, čeho si žádá, na tomto i na onom světě, a on se bude těšit vážnosti a lásce svých krajanů.

Toto vyprávění jsem dokončil v Galatě v měsíci ša'bánu roku 964 (v červnu 1557) a opis byl pořízen v měsíci safaru roku 965 (v listopadu 1557)⁴.

⁴Totéž platí i zde: ša'bán 964 je červen 1557, nikoli 1556.